

SCC-Social Change Center
Malmö
Rapport 2000:2

Återspeglings

- en uppföljning av drogers funktion
hos sex socialt integrerade män.

Rapport till Narkotikakommissionen
Vägvalet – den narkotikapolitiska utmaningen
SOU 2000:126, PM 8

Hans Knutagård
Niklas Eriksson

Förord

Vi har i Sverige vant oss vid att narkotikamissbruket legat på en relativt låg nivå. Sedan början av 1990-talet har vi dock kunnat se att denna trend har vänt och att det under senare år funnits många tecken på att både missbruket och nyfikenheten att pröva droger har ökat. Vi kan också konstatera att narkotikamissbruket ökat bland ungdomar och unga vuxna som i övrigt är socialt integrerade men som använder narkotika i samband med fest eller som ett sätt att koppla av. Detta är ett relativt nytt fenomen i Sverige och kunskapen är ännu otillräcklig när det gäller vilka konsekvenser detta kan få för individen eller för samhället. Det ställer också nya krav på samhället när det gäller det förebyggande arbetet och hur vi når denna grupp.

Narkotikakommissionen har därför sett det som angeläget att försöka ta fram olika underlag som kan öka kunskapen på detta område. Som ett första steg tog kommissionen kontakt med ett stort antal ungdomar i olika delar av landet för att få en bild av hur vanliga ungdomar resonerar kring droger och droganvändning. Resultatet av denna undersökning har redovisats i PM nr 4.

Nästa steg var att försöka få en bild av hur de personer som använder narkotika regelbundet, men i övrigt är integrerade i samhället, ser på sitt missbruk. Därför vände sig kommissionen till Hans Knutagård som tidigare gjort en magisteruppsats, *Rekreationellt bruk av droger - mervärde eller egenvärde*, om sex socialt integrerade män med en regelbunden konsumtion av narkotika. På kommissionens uppdrag har nu Knutagård gjort en uppföljning av samma män två år efter det att den förra undersökningen gjordes.

Det är viktigt att påpeka att syftet inte har varit att genomföra en representativ undersökning. Man kan därför inte dra några generella slutsatser från materialet utan syftet har enbart varit att få en inblick i vad narkotikan fyller för funktion i dessa individers liv. Genom att göra en uppföljning efter två år var också syftet att få en bild av utvecklingen över tid.

Vår förhoppning är att denna rapport skall bidra till en ökad kunskap och en diskussion kring frågan hur samhället skall kunna möta denna grupp och hur vi skall kunna undvika en utveckling där en regelbunden användning av narkotika blir ett normalt beteende bland stora grupper.

Allt material och slutsatserna i denna rapport är författarens egna och rapporten skall ses som ett underlag inför kommissionens fortsatta arbete.

Anneli Hulthén

Innehåll

1	Teori och hantverk	4
1.1	Bakgrund.....	4
1.2	Problemformulering.....	5
1.3	Definition av begrepp	5
1.4	Teoretisk referensram – verksamhetsteori.....	6
1.4.1	Behov	8
1.4.2	Motiv.....	9
1.4.3	Internalisering	10
1.5	Vår egen teoretiska bakgrund	10
1.6	Syfte och frågeställningar	10
1.7	Metod och urval.....	11
1.8	Hur vi gick till väga	11
1.8.1	Två intervjuare.....	11
1.8.2	Vår egen roll	12
1.8.3	Nätverkskarta.....	12
1.9	Presentation av intervjupersonerna.....	13
1.10	Rapportens disposition.....	16
2	Det sociala livet återspeglas.....	16
2.1	Positiva sociala milstolpar	16
2.2	Negativa sociala milstolpar.....	19
3	Droganvändningen återspeglas	20
3.1	Positiva drogrelaterade milstolpar	22
3.2	Negativa drogrelaterade milstolpar.....	22
3.3	Återspeglning på inställningen till nya eller andra droger.....	24
4	Fyller drogerna fortfarande en funktion som mervärde?	27
4.1	Rishtagande – Fallskärm?.....	30
5	Strålkastare på det nuvarande livet	33
5.1	Hur ser de nära relationerna ut?.....	35
5.2	Arenor	37
6	Vad är scenariot för respondenterna om två år?	38
7	Slutsatser och diskussion	39
	Referenslitteratur.....	45
	Bilaga 1	46
	Bilaga 2	finns enbart i original utgåvan

1 Teori och hantverk

1.1 Bakgrund

Under våren 1998 genomförde vi, Niklas Eriksson och Hans Knutagård, intervjuer med sex socialt integrerade¹ personer som använde droger i rekreationellt syfte. Dessa intervjuer låg till grund för vår magisteruppsats *Rekreationellt bruk av droger - mervärde eller egenvärde?*² *Funktionen av rekreationsdroger hos sex socialt integrerade män*³. I fortsättningen kommer vi att hänvisa till magisteruppsatsen som *Mervärde eller egenvärde*, som var en av de första kvalitativa undersökningar som gjorts i Sverige över det droganvändandet hos socialt integrerade personer.

Vi fann i *Mervärde eller egenvärde* att våra respondenter varit en del av ett socialt och kulturellt sammanhang där droger används innan de själva prövat, ofta som ett medvetet och planerat val. Detta möte resulterade inte med nödvändighet i att de ville pröva andra droger utan de använde de droger som de upplevde passade deras personlighet och för att erhålla de effekter de var ute efter, hänsyn togs också till individens sociala kontext. En socialisering under uppväxten till att vara nyfiken, kritisk och ta ansvar för sig själv kan ha underlättat för respondenterna att börja använda droger. Användandet av droger, ofta förknippad med musik, mode och ett gemensamt värdesystem, innebar inte en identitet som droganvändare utan förstärkte den identitet de redan hade.

Vidare kom vi fram till att respondenterna som använde amfetamin gjorde detta för att förstärka en redan positiv stämning, i ett *främre rum*⁴ där de skulle presentera sig och agera. Personerna som använde LSD gjorde detta med upplevelsen i centrum, i det *bakre rummet*⁵, skilt från offentligheten. Droganvändningen var organiserad vilket visade sig i att våra respondenter skaffade sig kunskap om drogerna, deras kvalitet, inköpsvägar och hur de skulle kombinera dessa. Organiserandet innebar även planering av tillfällen och miljöer. Droganvändningen kan ses som ”en del av en organiserad helhet”.

Upplevelsen av ruset gjorde att vi kunde dela upp respondenterna efter val av droger. För de personer som använde amfetamin kunde upplevelserna av ruset beskrivas som ett mervärde, något som förstärker den positiva upplevelsen. För de personer som använde LSD har upplevelserna mer karaktären av ett egenvärde, i ruset, ”trippen”, erhåller de insikter och vidgar sina sinnen. Några av våra respondenter hade haft negativa upplevelser av en eller flera droger, men flertalet av dem som hade upplevt problemsituationer hade sett dem som lärorika erfarenheter.

Till sist fann vi att drogerna fyllde funktionen av rekreation i förhållande till deras fungerande och integrerade sociala situation. Drogerna hade i våra respondenters liv inget egenvärde, något de måste ha, utan hade karaktären av ett mervärde, något som berikade deras liv. Funktionen av den drog de valt kunde ha ett mervärde eller egenvärde beroende på vilken

¹ Vad vi menar med socialt integrerade personer finns förklarat under rubriken *Definition av begrepp*.

² För betydelse av begreppen egenvärde och mervärde se avsnitt definition av begrepp.

³ Eriksson & Knutagård, 1998

⁴ Vi har använt Goffmans (1995) begrepp *det främre rummet* för att beteckna den plats där individens framträdande äger rum.

⁵ Vi har använt Goffmans (1995) begrepp *det bakre rummet* för att beteckna ett bakre ställe där individen framträder i relation till ett visst bestämt främre framträdande och vars aktivitet kan bestridas.

effekt de ville uppnå. De kunde antingen uppnå förstärkning eller insikt och dessa effekter uppnådde de på lämpliga arenor, nämligen den bakre avskilda regionen eller den främre synliga regionen.

Redan under tiden vi skrev funderade vi på den intressanta möjligheten att få följa upp respondenterna några år senare för att se vad som hände med dem. Dessutom finns det idag ingen sådan forskning i Sverige. Narkotikakommissionen delade detta intresse och möjliggjorde en uppföljning av respondenterna två år efter föregående undersökning.

Den läsare som inte är direkt intresserad av den teoretiska biten eller hur rapporten genomförts kan gå vidare till kapitel 2 på sidan 19 för att komma direkt in i handlingen. För de läsare som dröjer kvar börjar vi med att formulera problemet.

1.2 Problemformulering

Vi sökte i vår tidigare undersökning efter förståelse för de faktorer och processer som gör att socialt etablerade, vuxna individer väljer en eller flera illegal(a) drog(er) framför de i vår kultur accepterade och legala drogerna; nikotin, koffein, alkohol eller läkarförskrivna medicinska preparat. Undersökningen blev en ögonblicksbild som väckte frågor. Kan användningen av droger balanseras med ett socialt integrerat liv under ett tidsförlopp av den enskilde personen? Om det sker förändringar, hur sker dessa? Innan vi fortsätter vår framställning är det på sin plats att knyta an till några av de begrepp som används.

1.3 Definition av begrepp

Vi använder i den fortsatta framställningen samma definition vi tidigare kom fram till⁶ och därför har vi valt att kalla våra intervjupersoner för *socialt integrerade*, eftersom de inte i huvudsak lever ett kriminellt liv, utan i sin livsföring i övrigt lever som samhället förväntar sig att man ska göra, med sysselsättning i form av arbete eller studier och ordnade bostadsförhållanden. Istället för att utdefiniera eller inkludera respondenterna valde vi att se en socialt integrerad användare av narkotiska droger som en konkurrerande motsägelse⁷. På så sätt liknade vi gruppen socialt integrerade droganvändare vid ett alternativt samhälle. ”Det alternativa samhället finns alltså hos själva utvecklandet av det nya, inte hos dess fullbordande”⁸.

Två ord som vi använder i vår analys är *egenvärde* och *mervärde*. Med *egenvärde* menar vi det värde som företeelsen har i sig själv. *Mervärde* används oftast i marxistisk teori för att beteckna värdet av arbetsresultatet utöver arbetslönen. Trots att *mervärde* är förknippat med ekonomisk teori har vi inte funnit något bättre ord i svenskan. Motsvarande svenskans *mervärde* är på engelskan *surplus value*. En alternativ benämning är *increased value*, ökat värde, vilket ligger mer i vår linje. Vi använder alltså inte *mervärde* i den ekonomiska betydelsen. Vi avser med *mervärde* ett värde som adderas till ett annat och som ökar företeelsens värde i motsats till att ha ett *egenvärde*.

⁶ Eriksson & Knutagård, 1998

⁷ Begreppet konkurrerande motsägelse är hämtat från Mathiesens *Det ofullgångna* (1972). Hur vi använt begreppet finns i Eriksson & Knutagård, 1998.

⁸ Mathiesen, 1972:15

När vi betraktar människans utveckling kan vi beskriva den som ett dialektiskt förlopp. Människors utveckling som art, *fylogenes*, ses som, tes och människors utveckling av historiska och kulturella erfarenheter som ärvs från tidigare generationer, men inte överförs vid födelsen från far till son, *sociogenes*, som antites, där syntesen blir den enskilda människans personlighetsutveckling, *ontogenes*. En enskild utvecklingsfas i en enskild människas liv kallas en *mikrogenes* och på så sätt består en människas livsförlopp, ontogenes, av en rad mikrogeneser.

1.4 Teoretisk referensram - verksamhetsteori

Vi tror det är viktigt att tydliggöra behovet av en teoretisk analys för hur man kan förstå vidden av problemet med användandet av droger i ett rekreationellt syfte. För det krävs en teori som kan vara grundläggande i förhållande till den komplicerade och flerdimensionella verklighet som användandet av droger tar sin plats i, utan att man fördenskull förlorar helhetsperspektivet på problematiken. En sådan teoretisk förståelse bör därutöver leda till praktiska verktyg som kan användas för att beskriva, förklara och förutsäga den ömsesidiga påverkan som finns i det känsloladdade spänningsfältet mellan individens medvetande och den sociala och materiella värld som individen lever i.

Vi har därför valt att introducera en i Sverige relativt oanvänd, om än inte ny teori, nämligen verksamhetsteorin eller, som den också kallas, den kulturhistoriska skolan. Det finns hittills nästan inget material på svenska utom två rapporter⁹ vilket bidrar till dess hitintills anonyma tillvaro. Redogörelsen av teorin blir mycket schematisk eftersom uppdraget för rapporten inte möjliggör en omfattande redogörelse, ej heller en djupare analys av respondenterna utifrån denna teori. Vi vill trots detta ge en aktiverande fläkt till läsaren om teorin och hur den kan användas.

När vi lite reflekterande säger ”Det är allt vad jag har företagit mig genom åren som har format mig till den person jag är idag”, så innesluter det en verksamhetsteoretisk sanning i sig. Pär Nygren formulerar det så här ”Det er, som om drivkraften og retningen i mine handlinger er opstået, har levet og er blevet videreudviklet i *selve relationen* mellem mig og alt det, som jeg har forholdt mig til uden for mig selv”¹⁰. Vår fortsatta redogörelse om verksamhetsteorin bygger i huvudsak på denna Nygrens text.

Verksamhetsteorin uppfattar, liksom Hegel, världen som varande i ständig rörelse, förändring och utveckling genom en dialektisk process. Den avvisar att människans handlingar är ett resultat av medfödda drifter eller behov. För att förstå människan får vi enligt teorin istället betrakta henne utifrån tre skilda nivåer som står i ständig förbindelse med varandra. På den första grundläggande nivån är människan länkad till naturen, där människan uppfattas som en biologisk organism. På den andra nivån är människan ett handlande och tänkande subjekt när hon deltar i den verksamhet som förändrar och förklarar världen. Slutligen finns det på den tredje nivån ett inre förhållande mellan den personlighet som enbart utmärker människan och samhället¹¹.

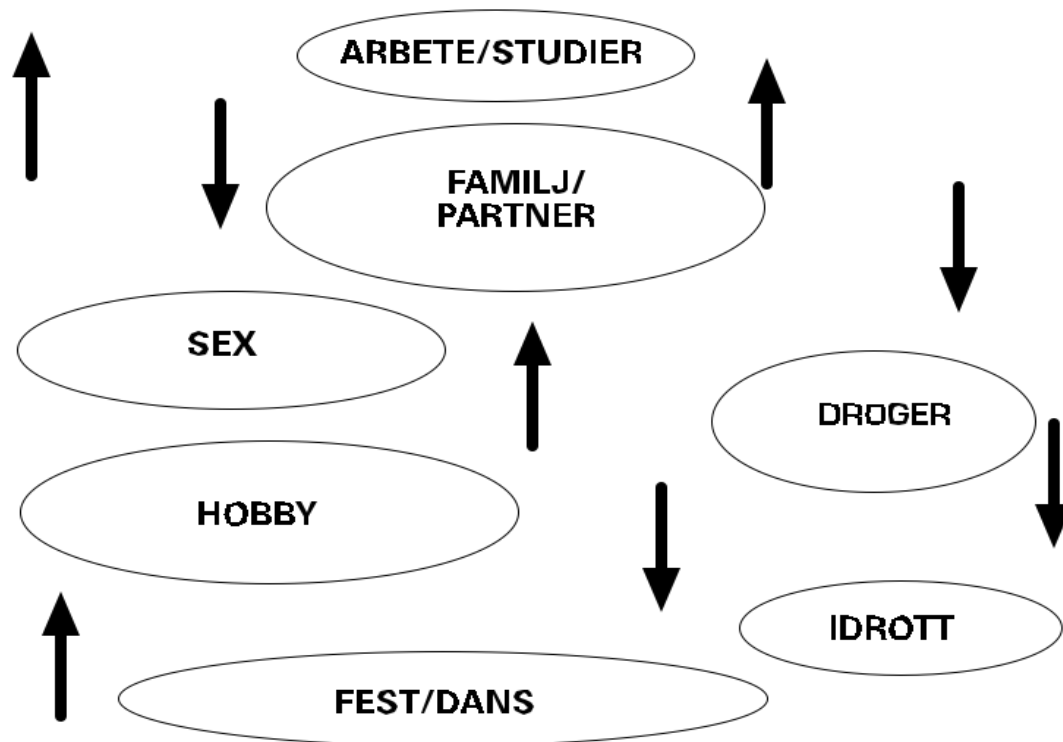
⁹ Knutagård har använt verksamhetsteorin som utgångspunkt för sin studie om kinesiska/vietnamesiska ungdomar i Malmö (1999b) och i studien om sexualiteten som metod (2000).

¹⁰ Nygren, 1999:87 författarens kursivering

¹¹ Hammerlin & Larsen, 1999

Personligheten är därför en produkt av den kulturella, sociala och historiska kontexten samtidigt som den producerar den. ”Personligheten skal forstås som helheden i det menneskelige individs unikke aktivitets-, handlings- og virksomhedsforhold til sin naturlige og sociale omverden”¹². Det är i växelverkan mellan den enskilda personen (subjektet), gruppen och samhället som människan utvecklas både förståndsmässigt och känslomässigt och ska förstås. ”Menneskets emotioner opstår, formes og udtrykkes i virksomheden”¹³.

Verksamhetsteorin betonar att personlighetsutvecklingen och forandet av personligheten sker på olika verksamhetsarenor, såsom familj, kamratgrupp, skola, arbete, fritid, kultur, nöjen osv. De olika arenorna har olika betydelse för den enskilda människan. De varierar även i betydelse under olika livssituationer och utvecklingsfaser i människans liv. ”Det er helheden af alle virksomheder, som er arenaen for den enkeltes udvikling og personlighedsdannelse”¹⁴. En personlighetsutveckling som fortsätter hela livet och skapar den personliga ontogenesen, där vi kan säga att personligheten är ”summen af det menneskelige individs forskellige handlings-, virksomheds- og aktivitetsforhold”¹⁵. Verksamhetsteorin gör vidare skillnad på nödvändiga och fria verksamheter. De nödvändiga verksamheterna är till för att producera vårt livsuppehälle medan de senare är verksamheter med ett mål i sig själv. Den dominerande verksamheten för den enskilde personen behöver inte vara den mest tidskrävande eller nödvändiga, utan istället en verksamhet som betyder mest för människan under den tiden och i det sammanhanget. Figur 1 illustrerar detta förhållande.

Figur 1. Exempel på flödet av verksamhetsfält i en människas liv. Flödet kan liknas vid en lavalampa från 1960-talet, som ju åter blivit populär. Lavan värms och flyter upp i olika storlekar och former, för att sedan sjunka ner och smälta ihop med grundmaterialet, för att på nytt stiga upp.¹⁶

¹² Enerstvedt, 1982:75

¹³ Citat från Enerstvedt i Hammerlin & Larsen, 1999:224

¹⁴ Hammerlin & Larsen, 1999:219

¹⁵ ibid. s. 228

¹⁶ Figuren hämtad från Knutagård, 2000

1.4.1 Behov

Verksamheterna i en människas liv är aldrig utan mål och mening. Bakom verksamheterna ligger behov och motiv som styr verksamheten mot mer eller mindre medvetna mål. Behov definieras av verksamhetsteoretikerna som ett föränderligt tillstånd hos den enskilda människan såväl som hos kollektivet. Vi har olika motiv för att genomföra bestämda verksamheter, samtidigt som vi försöker nå olika mål medan vi genomför dem. Genom våra verksamheter kan vi tillfredsställa olika behov och utveckla ny kompetens på områden vars uppgifter vi inte tidigare förstod att hantera.

Verksamhetsteorin använder begreppet *tillägna* som en aktiv dialektisk process mellan subjektet och de sociala andra, istället för begreppet lära, vilket anses som ett mer passivt mottagande. Att tillägna sig något är att genom internalisering göra den yttre omvärlden till något som blir en inre representation av den. På så sätt finns det grovt sett en inre och en yttre verksamhet: ”*ingen indre virksomhed kan eksistere, uden at vi først har været involveret i ydre virksomhed*”¹⁷. Förutsättningar för vår inre verksamhet är följaktligen att vi varit verksamma i yttre verksamheter och lagrat, som råmaterial, dessa erfarenheter i vårt psyke.

Utan behovsobjekt existerar inga behov. ”*Et behov eksisterer ifølge virksomhedsteorin ikke, uden at der findes et behovsobjekt, som individet opfatter, at det kan benytte for at tilfredsstille behovet*”¹⁸. Verksamhetsteorin särskiljer i det avseendet mellan biologiska och kulturella behov. De sistnämnda består i sin tur av *utvecklade behov med biologisk förankring* och *uteslutande utvecklade behov*. De behov som människan har som biologisk varelse kallas vitala överlevnadsbehov, som hunger, törst med mera. En del av de behov som har en biologisk förankring förändras under livet, som till exempel sexuella behov. Kulturellt utvecklade behov kännetecknas av de behov som är mer renodlat knutna till det liv människan levt och lever, med andra ord sammanlänkade med de verksamheter människan deltagit eller deltar i, avhängiga av tid och rum.

Gruppen *utvecklade behov med biologisk förankring* är till exempel behov som tar sin utgångspunkt i människans tendens att vara nyfiken och utforska omvärlden. Andra behov är de som eftersträvar social integration, behov vilka är förankrade i människans grundläggande behov av samhörighet som uppstår tidigt i barnets utveckling och är livsnödvändiga.

Gruppen *uteslutande utvecklade behov* är dels resultat av förändringar och vidareutveckling av de vitala behoven, exempelvis vårt behov av vätska kan av västerländska barn vidareutvecklas och differentieras till att dricka Coca Cola. De uteslutande utvecklade behoven är också en vidareutveckling och konkretisering av de behov som har en biologisk förankring, exempelvis nyfikenhetsbehovet som kan vidareutvecklas och differentieras till ett konkret behov av att lyssna till Mozarts symfonier.

Vi kan även säga att de utvecklade behoven grovt kan delas in i gemensamma utvecklade behov och utvecklade personliga behov. Vi finner bland de behov som är gemensamma för alla människor behovet för kompetens knutet till överlevnadsvärde, ett behov som tar sin utgångspunkt i människans behov av social integration och samhörighet. ”For at barnet skal blive socialt integreret i samfundet, må det udvikle den kompetence, som kræves for at

¹⁷ Nygren, 1999:93 författarens kursivering

¹⁸ Nygren, 1999:95 författarens kursivering

overleve på et vist niveau i dette samfund”¹⁹. En annan grupp av utvecklade behov är behovet att utvidga kontrollen över våra väsentliga livsvillkor. Ett behov som blir utvecklat, differentierat och konkretiserat i olika verksamheter.

Verksamhetsteorin kallar de föremål och ting som människan använder för att tillfredsställa sina behov för behovsobjekt. Ett behovsobjekt kan vara en människa, ett ting eller till och med ett fantasiobjekt. Människan använder nästan undantagslöst behovsobjekt som hon har positiva erfarenheter av och undviker de objekt som knyter an till negativa erfarenheter. När en människa är ett behovsobjekt för en annan människa så blir inte den människan ett objekt, utan det betraktas i verksamhetsteorin som ett subjekt-subjekt-förhållande för bägge parter.

1.4.2 Motiv

Alla människans motiv blir utvecklade genom verksamheter. Motiv består av ett antal verksamhetsåterspeglings. En verksamhetsåterspeglings är en process som i en verksamhet medvetet eller omedvetet tas upp av den enskilda människan och används som ”schablon” för andra liknande verksamheter. En sådan upptagandeprocess av en verksamhet består av tre delar, nämligen av uppstarten, genomförandet och avslutningen av verksamheten. Dessa lagras och ackumuleras i människans psyke för att sedan utgöra byggstenar för motiven. Nygren illustrerar detta genom ett exempel om en vuxen som blev agad av sina föräldrar när hon var barn och senare i livet ser hur detta hämmar henne och därmed bestämmer sig för att inte aga sitt barn. Genom kombination av olika verksamhetsåterspeglings, av att ha blivit agad och av att blivit hämmad, har personen utvecklat ett överordnat motiv - att aldrig aga sina barn.

Hur blir då dessa motiv aktiverade? Det kan i huvudsak ske på två sätt, dels genom en personlighetsstyrd aktivering, nämligen att det motiv blir aktiverat som befinner sig överst i personens behovshierarki och samtidigt är relevant i den aktuella situationen. Dels genom situationsstyrning, nämligen att motivet blir utlöst av en yttre social stimulans.

Bakom människors handlingar finns alltså motiv och handlingarnas motiv är därför verksamhetens mening. Eftersom verksamheter är processer som ständigt förändras skapas därför nya behov och motiv för våra handlingar. På så sätt formas människan under hela livet. Den enskilda människans handlingar kan vara mer eller mindre målinriktade, dessutom kan uppfyllandet av målet bero på många faktorer utanför individen själv. Några gör dessutom skillnad på *för-att-motiv*, som söker uppnå något i framtiden, och *därför-att-motiv*, som baserar sig på människans tidigare erfarenheter.

Det är viktigt att påpeka att i verksamhetsteorin är de kognitiva processerna knutna till de emotionella. ”Menneskets emotioner opstår, formes og udtrykkes i virksomheden”²⁰. Handlingar och känslor har ett inre intimt förhållande till varandra. När människan handlar på sin verksamhetsarena för att uppnå behovstillfredsställelse utvecklas känslan samtidigt. Både under handlingen och efteråt värderas behovsobjektet i förhållande till om människan erhöill en positiv känsla eller ej av denna aktivitet. ”For det enkelte menneske får det aktuelle objekt en bestemt følelsesmæssig ladning”²¹. Dessa känslor kan vara knutna till vissa situationer eller

¹⁹ Nygren, 1999:100

²⁰ Hammerlin & Larsen, 1999:224

²¹ Nygren, 1995:145

handlingar, som till exempel glädje och sorg. Känslorna kan även vara knutna till uppförande och sedvänja i den aktuella kulturen.

1.4.3 Internalisering

Som beskrivits ovan är det genom individens eller kollektivets verksamhet som världen och människan formas. De verktyg som människan använder är av både fysisk-teknisk art likväl som av psykisk-mental art, nämligen språk och symboler. Språket är det medel genom vilket vi människor socialiseras, hävdar Lev Vygotskij. ”The history of the process of *the internalization of social speech* is also the history of the socialization of children’s practical intellect”²². Vår kulturella utveckling uppenbaras tvåfaldigt ”first, on the social level, and later, on the individual level; first, *between people (interpsychological)*, and then *inside the child (intrapsychological)*”²³. Vygotskij menar att vid ett tidigt utvecklingsstadium åtföljs talet av handling, för att i ett senare mer moget stadium föregå handlingar.

Människans tal föregår alltså människans handlande. Det vill säga att ju större repertoar av inre tal människan internaliserat, ju fler handlingsalternativ har hon. ”Now speech guides, determines, and dominates the course of action; the planning function of speech comes into being in addition to the already existing function of language to reflect the external world”²⁴. Samtidigt knyts ett emotionellt samband till verkligheten under inläringen och på så sätt ”framstår nämligen två faktorer - den intellektuella och den emotionella - som lika oavgämliga för skapelseakten”²⁵. Språket underlättar inte bara för oss att kontrollera vår omgivning utan det kontrollerar även våra egna handlingar.

Upprepning av budskapet, ”talet”, är alltså en av förutsättningarna för att det ska internaliseras till ett styrande tal. Den kunskap som då lagras genom processen kallar Vygotskij *genuina begrepp* vilka inte är bundna till konkreta situationer utan generella. Dessa begrepp är sedan styrande för den enskilda människans handlande.

1.5 Vår egen teoretiska bakgrund

Vår teoretiska bakgrund ligger inom två europeiska strömningar. Dels inom humanismen som sätter den enskilda människan i centrum och dels inom existensialismen som betonar val och handlingar. Vidare att människan är en handlingsorienterad individ och en socialt ansvarig varelse, som inte är underställd några oföränderliga socialpsykologiska naturlagar, som tvingar människan till att handla på ett bestämt sätt. I linje med detta ser vi våra intervjupersoner som ansvariga aktörer.

1.6 Syfte och frågeställningar

Utifrån vår problemformulering vill vi belysa olika aspekter på förhållandet mellan socialt integrerade människor och deras droganvändning. Vårt syfte är att följa upp drogens funktion hos de socialt integrerade personer vi intervjuat två år tidigare. Eftersom tid och resurser är begränsade fokuseras frågorna till följande fem:

²² Vygotsky, 1978:27

²³ ibid. s. 57

²⁴ ibid. s. 28

²⁵ Vygotskij, 1998:26

- Vilka viktiga sociala milstolpar²⁶ har respondenterna upplevt sedan förra intervjutillfället?
- Vilka viktiga drogrelaterade milstolpar har respondenterna upplevt sedan förra intervjutillfället?
- Fyller drogerna fortfarande funktionen som ett mervärde för respondenterna?
- Hur ser respondenternas sociala arena ut idag?
- Hur är scenariot för respondenternas liv om två år?

1.7 Metod och urval

Vi har använt oss av en kvalitativ undersökningsmetod eftersom den försöker, genom olika metoder, ringa in det område som vi vill undersöka. ”Kvalitativa intervjuer är en metod att utröna, upptäcka, förstå, lista ut beskaffenhet eller egenskaper hos någonting”²⁷. Utifrån de frågor som vi ställt upp är det lämpligaste valet en fallstudie, som kännetecknas av ”... a strategy for doing research which involves an empirical investigation of a particular contemporary phenomenon within its real life context using multiple sources of evidence”²⁸. Vi söker att betrakta hela människan och dess liv och situation, att se hur personen hanterar och resonerar kring sin droganvändning. ”Fallstudier riktar uppmärksamhet mot det sätt varpå grupper av människor hanterar problem av olika slag utifrån ett helhetsperspektiv”²⁹.

Vår undersökning består av uppföljning av samma personer som i den första studien för att belysa utvecklingen under de senaste två åren. Vårt urval består därför av samma sex manliga respondenter³⁰ som i *Egenvärde eller mervärde*. Återigen fick vi erbjudande från pojkar under 18 år som använder droger, speciellt i samband med rejv. Vidare fick vi erbjudande av en del äldre social integrerade personer som vi träffat sedan förra intervjutillfället. Dessa grupper valde vi bort eftersom de inte ingick i vår, av narkotikakommissionen definierade, målgrupp.

1.8 Hur vi gick till väga

I linje med vårt tidigare undersökning vill vi beskriva något hur vi gick till väga och våra reflektioner under tiden. Utrustade med kunskapen från förra undersökningen att inte missa en väsentlig del av det sociala sammanhanget personen befann sig i, nämligen att observera hur personen bor, försökte vi intervjua respondenterna i deras egna hem. Denna vår ansats höll i hälften av fallen. De tre första kunde vi intervjua i deras bostad. Den fjärde och femte ville inte bli synliga för sina sambor och den sjätte valde själv att förlägga intervjun på ett centralt kafé.

1.8.1 Två intervjuare

Med erfarenhet av de förra intervjuerna upplevde vi att det var en ”spänst” att vara två. Det blev också möjligt för oss att ge varandra feedback. Som vi nämnde i vår tidigare undersökning så innebär det att vara tre ett sociologiskt gränsöverskridande, nämligen att den

²⁶ Vi har valt ordet milstolpar för att beteckna händelser som markera viktiga förändringar. Milstolpar finns längs vägen och vi ser respondenternas livsförlopp som en väg, en process eller mer som en verksamhet där de olika milstolparna markerar hur mycket som lagts bakom, hur mycket som finns kvar och ibland vart de är på väg.

²⁷ Starrin & Renck, 1995:53

²⁸ Robson, 1997:5

²⁹ Merriam, 1988:26

³⁰ Eriksson & Knutagård, 1998

intervjuade dyaden blir en triad, enligt Simmel³¹. På så sätt kunde vår intervjusituation bli ett miniatyrsamhälle. Vi valde även att tala med varandra och diskutera olika hypoteser och tankar direkt ”inför öppen ridå” under intervjun. Samtliga intervjuer spelade vi in på band och vi använde en så kallad konferensmikrofon som gjorde att intervjun genomfördes under samtalsliknande former.

1.8.2 Vår egen roll

Niklas Eriksson arbetar som kurator på RFSL³² med förebyggande hälsoprojekt framför allt riktat till bi- och homosexuella i Skåne. Hans Knutagård är konsult med inriktning på utbildning, utvärdering och handledning inom socialt arbete. Han har arbetat för UNDCP³³ och var arkitekt bakom FN:s event för drogförebyggande ungdomsarbete i Banff, Kanada 1998. Han driver egen databas, YNIC³⁴, med bland annat drogförebyggande projekt från hela världen. På senaste tiden har han utvärderat förebyggande projekt utifrån bland annat verksamhetsteori.

Vår professionella och praktiska erfarenhetsbakgrund i socialt arbete har varit en styrka i forskningsuppgiften. Denna erfarenhet har hjälpt oss att under intervjuerna komma de intervjuade närmare in på livet. En förutsättning har varit att inte moralisera och patronisera över respondenternas livsföring och droganvändande.

1.8.3 Nätverkskarta

Vi inledde intervjun med att låta respondenten göra en nätverkskarta utifrån den som används av utredningsavdelningen på BUP-kliniken, universitetssjukhuset i Lund³⁵. Den engelske antropologen J.A. Barnes introducerade nätverkskartan i mitten av 1900-talet genom att beskriva det som ”en uppsättning punkter som är förenade av linjer. Punkterna symboliserar personer som interagerar med varandra”³⁶. Från början innehöll nätverkskartan fyra fält, nämligen ett fält för familj, ett fält för släkt, ett fält för vänner, grannar med mera och slutligen ett fält för arbete och skola. Senare tillkom formella kontakter som en femte sektor och utredningsavdelningen har utvecklat nätverkskartan med en sjätte sektor, nämligen fritid³⁷. Anledningen till detta är, enligt utredningsavdelningen, att aktiviteter i fritids- och föreningsliv har visat sig ha skyddande faktorer mot ohälsa och i de aktiviteterna kan även betydelsefulla andra finnas. En bra nätverkskarta ska alltså ge en bra bild av personens omvärld. Den ska lyfta fram det stöd som finns men även medvetengöra personen på alternativ och på så sätt underlätta förändringar. Vi har använt nätverkskartan på liknande sätt som utredningsavdelningen. Vi anser att nätverkskartan inte säger något i sig själv om inte värdena jämförs med andra liknande grupper. Den bygger på ett grundantagande om vad som är normalt.

³¹ Simmel, 1981

³² Riksförbundet för Sexuellt Likaberättigande

³³ United Nations International Drug Control Programme

³⁴ YNIC är en databas som innehåller mer än 400 ungdomsprojekt från ett 70-tal länder runt jorden. Projektet täcker ett vitt spektra av modeller, lyfter fram goda idéer och beskriver erfarenheter från arbete på gräsrotsnivå. *fr* belägen på <http://www.ynic-scc.com>

³⁵ Hult m.fl., 1996

³⁶ *ibid.* s. 26

³⁷ *ibid.*

Först introducerade vi idén med nätverkskartan för våra respondenter och betydelsen av det sociala nätverket så att det blev förståeligt. Sedan fick respondenten skriva upp alla sina nära relationer på ett tomt pappersark. Efter det bad vi respondenten att numrera personerna och sätta in dem på nätverkskartan i förhållande hur viktiga och betydelsefulla de är. Sist bad vi respondenten ringa in alla personer som vet om att han använder droger och som han kunde vara öppen om droger med. Nätverkskartan användes under intervjun som ett referensmaterial. Vi har inte gjort någon djupare analys av nätverkskartan utan haft den som en visuell bild på nätverket. De olika nätverkskartorna är redovisade i bilaga 1.

1.9 Presentation av intervjupersonerna

Vi vill på nytt presentera de personer vars upplevelser av droger denna rapport handlar om. Först beskriver vi respondenterna som de framtonade vid förra intervjutillfället 1998, för att sedan nämna något hur de är idag. Resten framkommer i texten som följer. Vi använder samma fingerade namn som tidigare samtidigt som vi gjort vissa specifika kännetecken diffusa för att säkerställa personernas integritet. Poängen är ändå att Andreas, Bertil och de andra intervjupersonerna skulle kunna vara någon som finns i din närhet, en arbetskamrat, en vän eller rent av din bror. Egentligen skiljer de inte sig från någon av oss andra utom på en viktig punkt. Personerna använder droger. Låt oss börja med att presentera Andreas.

- *Andreas*

När vi träffade Andreas första gången 1998 var han en tjugofemårig universitetsstuderande kille. Ganska lång och med en pigg och lite småfräck blick. Håret var lite lagom slarvigt lagt, men ändå ”rätt”. Andreas gillade att klä sig på samma sätt, med en avslappnad och tidsriktig stil utan några som helst synliga märken eller logotypes. Andreas växte upp på en mindre ort i södra Sverige och flyttade senare till universitetsstaden i samband med att han började studera något år tidigare. Han var sammanboende med flickvän. Vi uppfattade Andreas som en person med goda sociala talanger. Han var medlem i flera föreningar och hade musik som huvudintresse. Andreas föredrog LSD i första hand.

Andreas är nu en tjugosjuårig kille. En tydlig tillgång fortfarande är hans sociala talang, en förmåga att se och möta personer utifrån var de befinner sig. Han är tydligt närvarande på ett sätt som gör att man känner sig ”sedd”. Han har nu sedan snart ett år gjort studieuppehåll för att förverkliga drömmen om en karriär inom musik. Vi möter honom i hans och flickvännens lägenhet, som är modernt och ändamålsenligt inrett. Har inte använt droger, mer än en gång, det senaste året.

- *Bertil*

Bertil var 1998 en tjugofemårig mångsysslare. Uppväxt på landet. Han hade flera års studier på universitetsnivå bakom sig och hade redan en fil kand, men fortsatte inom andra områden. Bertil var en person som visar stor öppenhet och närvaro inför oss som intervjuare. Hans stil gav ett intryck av spänstighet. Kläderna var avslappnat kombinerade och hans hem gav ett ganska bohemiskt, smakfullt intryck utan att ha kostat speciellt mycket pengar. Liknade lite den smakfulla stil man finner hos danska studerande. Smak och stil, men inte pengar. Ordning, men inte pyntat. Jo, förresten om man räknar små urklipp ur tidningar och dikter som han själv skrivit som satt på dörrar och kylskåp.

Musiken hade en framträdande plats i Bertils liv. Lite slarvigt framlagda på golvet stod ett par rejäla stövlar, som antydde en längtan till landet och ett par hantlar signalerande omsorg om hans fysik. Bertil hade ett intellektuellt språk och vi förstod av resonemang att han läst en hel

del litteratur och reflekterat över livet. Han var mångsysslare inom performing art av olika genrer. Bertil föredrog LSD, men hade blandat och provat en del olika droger sedan 16 års ålder, dock aldrig något amfetamin.

Nu är Bertil en tjugosjuårig och är i slutfasen av sina studier och arbetar deltid parallellt. Har fått en ny partner och visar tydliga tecken på förälskelse. Den stora upptäcktsresan han gör för närvarande är utforskandet av det stora förhållandet. Att mysa hemma med god mat och rödvin tillsammans med flickvännen är nu upplevelsen han berättar om, med värme i blicken. Har inte använt droger sedan hösten 1998.

- *Carl*

Carl var vid intervjutillfället 1998 en tjugofyårig kille, skulle kanske själv valt att kalla sig ”pojke” utifrån sin stil och person. Klar med sina studier på universitet och fick snabbt arbete inom mediabranschen i en större svensk stad. Carl är av adlig börd. Inte något han skyltade med, men klädsamt nämner i förbigående under sin presentation. Uppväxt på mindre ort i södra Sverige. Han beskrev att hans föräldrar i hans barndom varit ganska bohemiska hippityper.

Carl gav intryck av skärpa och eftertänksamhet när han svarar på våra frågor. Svaren hade en lätt självvironisk ton, samtidigt som han gärna ville provocera en smula och ge en bild av att vara ”l'enfant terrible”. En kille som gjorde vad han själv ville och trampade upp egna stigar. Gick ut gymnasiet med snittbetyg på 4,5. Ganska självcentrerad och med starka exhibitionistiska inslag. Carl var mycket musikintresserad och hade pojkvän sedan en tid. Hans drog var amfetamin. Självt hade han dock velat markera kaffe och cigaretter som sina huvuddroger.

Nu är Carl, en tjugosexårig kille, men markerar idag sin levnadsstil som varande mer etablerad. Nystartad karriär i en framgångsrik bransch kompletterad med inkomstgivande sidoprojekt gör att han kan förverkliga sina drömmar. Drömmar om att kunna förse sig med trendiga accessoarer. Carl lever numera själv i en centralt belägen lägenhet som han själv köpt och på så sätt förverkligat en av sina drömmar. Tycker att droger inte passar hans nuvarande livsprofil.

- *Daniel*

År 1998 var Daniel tjugofyra och bosatt i södra Sverige. Han var konstnärligt intresserad och tyckte om att måla tavlor och skriva poesi. Daniel ville gärna studera och arbeta med form och design i framtiden. Tidigare hade han haft en del problem med sina studier, eftersom man i grundskolan aldrig uppmärksammade hans dyslexi. Därför läste han då in en gymnasiekompetens. Daniel gav ett intryck av känslighet i vårt möte. Lite lågmäld, mjuk och allvarlig. Daniel hade under några år upplevt stora svängningar i sitt humör och misstänkte själv att han kan vara manodepressiv. Han planerade att söka läkare för att undersöka detta. Daniel beskrev själv hur han tänker och analyserar ”så mycket att det gör ont”.

Daniel var en kille med fingret på trenderna och visade det gärna i klädstil och i sitt hem. Han hade själv målat lägenheten i kraftiga färger och dekorerat med sin egen konst. Alltsammans var smakfullt kombinerat i färg och form. Daniels kläder visade tydligt att de kommer från de ”rätta” tillverkarna. Han tränade sin kropp till en presentabel nivå och hade tonat håret till en moderiktig nyans. Han brydde sig mycket om sina vänner och det var kring dem livet rörde sig. Det var viktigt för Daniel att han var där för dem för att lyssna och ge stöd när de hade problem. Daniel föredrog amfetamin.

Daniel är nu tjugosex år. Har sedan förra intervjun sökt och erhåller nu psykiatrisk behandling i form av medicin och samtalsterapi. Intellektualiserar gärna över sig själv och sin situation. Är glad över att få möjlighet att komma vidare med sig själv. Att vara grabben med fingret på trendpulsan är fortfarande något han sätter högt. Piercing i tungan var därför ett naturligt steg. Daniel bor kvar hos sin ex-pojkvän i väntan på egen lägenhet. Varken vill eller kan använda droger medan han arbetar med sig själv.

- *Erik*

När vi intervjuade Erik första gången 1998 var han tjugosju år. Han var nära slutet på sina universitetsstudier, men hade för närvarande gjort ett uppehåll. Han hade två arbeten. Erik var intresserad av konst och målade och tecknade mycket. I lägenheten stod ett flertal målningarna på golvet lutade mot väggarna. Han spelade också och gjorde egen musik. Han berättade skämtsamt att han hade beslutat sig för att bli materialist och streber, han ville tjäna pengar efter att ha haft en lite mer avslappnad period i sitt liv. På hela taget gav han ett grabbigt och samtidigt stabilt intryck.

Erik utstrålade öppenhet och värme. Han var intresserad av sport och var aktiv inom korpiddrotten. Han spelade nästan varje dag. En mångsysslare. Erik svarade lugnt och eftertänksamt på våra frågor. Erik hade nyligen avslutat ett flerårigt samboförhållande med en tjej, men hade en ny relation på distans. Hans lägenhet gav ett studentikost, avslappnat och anspråkslöst intryck, men var samtidigt smakfull och hade en tilltalande charm. Hans person var på samma gång "casual" och charmig. Hans klädstil visade att den var medvetet vald vad gäller stil, samtidigt som man anade en viss distans till den. I hans frisyr kunde man skönja ett mått av bångstyrig grabbighet. Hans favoritdrogen var LSD.

Erik är nu tjugonio år. Har återupptagit sina universitetsstudier, skrivit färdigt sin C-uppsats och håller nu på att avsluta dem med examen. Han har bytt geografisk bostadsort och sammanlever nu med flickvännen, som tidigare var på distans. Har kvar sin sportiga lite, grabbiga stil men nu kompletterad med en ny dimension av etablerat familjeliv. Erik använder hasch emellanåt men inte tagit några andra droger sedan sommaren 1998.

- *Fredrik*

För två år sedan var Fredrik tjugotvå år och yngst i vår undersökning. Han var den unge naturvetenskaparen. Med matematiskt och logiskt tänkande blev han den som strukturerade betraktade, teoretiserade, provade, tänkte och skapade egna slutledningar. Fredrik studerade på universitetet sedan flera år och hade ett tungt akademiskt arv på fädernet. Han var sammanboende med flickvän som "håller ordning" och städade precis som modern gjorde hemma. Följaktligen var hans och flickvännens lägenhet kvinnligt pyntad med ljusmanchetter med sidenblommor i de vita porslinsstakarna. Hans klädsel var mysigt söndagsaktig vid vårt besök och håret klippt ner till schampo- och arbetsbesparande längd, c:a 2 millimeter.

Fredrik var lågmält eftertänksam och välformulerad. Han tyckte mycket om LSD, liknade sina rus vid "semestertripper" och gillade lugna saker. Han doserade helst syra så att han tappade verklighetsförankringen, men valde lägre doser om han skulle på fest. Hans vakna tid upptogs mest av flickvän, vänner, familj, musik och inte minst studierna vid universitet.

Vid intervjutillfället 2000 är Fredrik tjugofyra år. Karriärist inom akademiska kretsar. Från att ha varit lågmält formulerande vid förra intervjutillfället är han nu snabb och välartikulerad i sitt sätt att svara på våra frågor. Han bor inte längre med den förra flickvännen och lägenheten

avspeglar nu mer hans egna huvudintressen forskning, tv, musik och dator. Han tycker mycket om droger överhuvudtaget och är den av respondenterna som utvecklat droganvändningen till nya nivåer.

1.10 Rapportens disposition

I kapitel två låter vi respondenterna göra en återblick på sin sociala utveckling, positivt som negativt, under de två åren som har förflutit, medan de i kapitel tre får göra samma återblick när det gäller droger. Med det i bagaget ser vi i kapitel fyra om drogerna fortfarande fyller funktionen som mervärde och belyser även några frågor kring riskmomentet att använda droger. I kapitel fem förflyttar vi oss till nutid och lyssnar på vad respondenterna säger om sin situation idag för att i kapitel sex höra vad de tror om sin situation om ytterligare två år. Rapporten avslutas i kapitel sju med en sammanfattning och en slutdiskussion. Låt oss nu följa respondenterna genom intervjuerna. Intervjuerna har vi varsamt redigerat för att underlätta läsningen. Vidare har vi refererat ganska långa stycken då vi anser det viktigt med fylliga intervjuer för att läsaren ska erhålla en större kunskap om respondenternas syn. Till slut har vi tillåtit oss att upprepa vissa citat för att varje avsnitt ska kunna läsas för sig. Vi börjar med att lyssna på vad respondenterna säger om vad som hänt med deras liv sedan förra intervjutillfället som var under våren 1998.

2 Det sociala livet återspeglas

Sören Kierkegaard lär ha sagt att även om livet endast kan förstås baklänges, måste det levas framlänges. När vi intervjuade de sex respondenterna under en vacker vår 1998 var det ett nedslag i verkligheten där vi försökte förstå funktionen av drogerna hos dem. Undersökningen avslutades med magisteruppsatsen *Mervärde eller egenvärde* samtidigt som respondenterna fortsatte att leva sina liv fram tills nu när vi intervjuar dem igen två år senare. Vi bad respondenterna tänka tillbaka på tiden som passerat mellan det första och det andra intervjutillfället för att beskriva några viktiga händelser i sina liv, med andra ord en återspeglning av deras sociala liv. Skeenden som på något avgörande sätt haft inflytande över att de befinner sig där de är idag, men som kanske också påverkat inriktningen av deras liv för de år som kommer. I efterhand kan händelser visa sig vara av positiv eller negativ karaktär. De sex respondenterna hade en positiv utstrålning under intervjuerna, så låt oss börja med de positiva händelserna.

2.1 Positiva sociala milstolpar

Samtliga respondenter nämner sitt flyttande som viktig händelse. För Andreas och Erik har den största sociala förändringen varit just flytten till en ny och större stad. För Bertil är själva ihopflyttandet med sin flickvän den mest betydelsefulla enskilda händelsen.

Andreas: Framför allt så har jag flyttat till en storstad i södra Sverige, vilket lett till ett mer relaxat liv. Plus att jag har flyttat ihop med min flickvän.

Erik: Jag slutade där jag jobbade tidigare. Företaget gick i konkurs, sorgligt nog. Men det gav mig en skjuts i rätt riktning ändå, för där hade jag varit alldeles för länge. Hade jobbat där över sex år och jag var ganska trött på, både min situation, arbetssituation och pluggsituation samt att inte ha flickvännen i samma stad. Så det fick mig att flytta upp till där jag bor nu. Å det är väl, ja det är det absolut viktigaste.

Bertil: Jag har flyttat ihop med min tjej. Det är det viktigaste!

Förutom att flytta nämner även Andreas och Erik arbete som viktig händelse. Med detta menar Andreas att han gjort uppehåll med studierna för att lönearbeta, medan Erik menar att han har lämnat lönearbete för att studera. För Carl är det nya arbetet den mest signifikanta enskilda händelsen.

Andreas: Om jag ska nämna några milstolpar så är det väl att jag börjat jobba. Jag har ju gått hela vägen från att börja gå på fester³⁸, -92 eller när fan det var, fram till att idag göra musik som folk lyssnar på, det ligger i en gränzon mellan jobb och fritid (pekar på nätverkskartan). Ja, det är som förra gången. Det är MÅNGA bollar i luften. Väldigt många bollar i luften.

Erik: Det viktigaste som har hänt är att jag har kommit igång med C-uppsatsen och att jag håller på att skriva den. Den blev klar nu. Sist så sa jag ju det att jag försökte när jag var 27 år och det drog ut lite på tiden, så det är väl där jag är nu. Idag blir det framför allt lite mer den akademiska arenan, som jag tycker det är dags att äntra med gott självförtroende. Jag har varit i den sen -92, tror jag att jag började plugga. Jag började plugga enstaka kurser vid Universitetet och det färgade mig ganska starkt alltså. Jag var så fruktansvärt nervös, kände att jag var väldigt otillräcklig. Alla andra visste vad de ville bli och det tog väldigt lång tid för mig att komma över det. Det är först nu som jag inser att jag har min fulla rätt att vara mig själv var jag än är någonstans. Det gäller även inom den akademiska banan. Så att det är väl där jag hade tänkt att lägga lite möda och kraft nu på att bevisa för mig själv att det här rummet³⁹ kan jag också äntra och ha det bra i.

Carl: Det är enkelt, jag har fått jobb! Jättebra jobb! Jag har köpt lägenhet. Jag tjänar jättemycket pengar och mycket mer singel. Dels för att jag inte har träffat någon som jag tyckt om och för det andra så har jag jobbat och levt det liv som jag har gjort, så jag har inte haft tid. Jag jobbar inte så mycket med vanliga jobb där man sitter på ett kontor, utan många såna här fritidsprojekt, som ni säkert har haft som ni tycker är roliga, som inte känns som jobb, som det egentligen är.

Daniel skiljer sig något från de andra respondenterna vid detta intervjutillfället genom att nämna som sin största förändring att komma i ordning med sig själv. Daniel har även han flyttat till sin ex-pojkväns lägenhet, men inte kommit igång med arbete ännu.

Daniel: Ett tydligt fall och en tydlig återupphämtning. ökad insikt i mig själv då det gäller de åkommor jag nämnde tidigare. Etablerat kontakt med psykolog, psykodynamisk terapi mot depression. Gav ett motsträvigt försök med

³⁸ Andreas hänvisar här till rejvfester

³⁹ Rummet refererar tillbaka till teckningen Erik ritade vid förra intervjutillfället. Eriksson & Knutagård, 1998

medicinering först vilket nu fungerar bra, som det är just nu. Jag hade pressat mig till en gräns där det blev lite för mycket för mig. Jag hade grävt för djupt i mig själv och försökt hitta svar på frågor som det krävs mer tid och mer energi till att ta reda på svaren om och en kombination med en latent liggande depression som började i ett stadium mellan neuros och psykos. Med andra ord fick jag ett mindre nervsammanbrott.

Förutom flyttande, samboförhållande och arbete har fritidsverksamheten även förändrats hos våra respondenter. Erik har trappat ner sitt innebandyspelande till bara tre gånger i veckan. Bertil gör mer saker tillsammans med sin flickvän än tidigare. Daniel och Fredrik som målade tidigare har inte så mycket utrymme för det. Vi låter Bertil, Daniel och Fredrik berätta.

Bertil: Allt vi gör nu gör vi väl tillsammans mer eller mindre. Fast vi har inte riktigt tid att göra allt, skogen⁴⁰ till exempel. Fotboll, titta på fotboll, min flickvän boxas och jag har boxats. Sen så lagar vi mat. Fast annars är det mest att prata om olika saker. Det är svårt att sätta en etikett på att vi brukar prata om de här fyra ämnena, utan vi gillar att sitta och snacka och sen så tycker jag att det finns något erotiskt över, alltså, att sitta och lära sig någonting av sin tjej, det är helt otroligt. Som den gamla patron man är.

Daniel: Om jag fortfarande målar? Nä, jag har fortfarande intresset och jag har fortfarande kreativ längtan, men jag har svårt att uttrycka den i och med att jag dämpar de känslor som förmådde mig till att måla från första början. Jag måste må dåligt för att kunna måla med andra ord. Jag får inte den drivkraften annars. Om jag målar utan att må dåligt blir det för planerat, det blir för uppstrukturerat. Skulle jag bli kär, ja då kan jag börja måla igen, skulle jag bli jätteolycklig då skulle jag definitivt måla igen. Så det ligger i träda lite, jag har haft en paus från mig själv i ett år. Inte paus från mig själv, paus från allt som tar upp för mycket kapacitet och hindrar för mycket när det gäller den mentala biten. Jag kan lägga den (kapaciteten) på annat istället.

Fredrik: Ja, jag tycker om att måla, men man måste hitta platsen liksom och då är det så hopplöst. Att måla känns lite sådär, även om när jag varit som mest deprimerad har jag nästan känt, fan jag känner nästan för att måla nu. För då kan man känna att man kan få ut, man kan få ut någonting, man gör någonting. Men så är det just det att, då måste man. Hade färgburkarna och penslarna bara stått där liksom bara och väntat. Men sen är det en massa pill med det, och dessutom, när jag inte håller på med det hela tiden så blir det liksom måste man diska och tvätta allt det och det luktar som fan den här lacknaftan, så då blir det gärna det att man orkar inte, sen dessutom brukar det vara rätt, kan vara halvsent på kvällen så, jag har svårt att hitta tiden då. Men man växer väl in i sina rutiner. Så jag måste hitta någonting att börja måla. Och där är det just en sån grej, där är det ju det att, allteftersom man växer längre och längre ifrån människor som man umgås med, att det blir mer att man jobbar, kommer hem, sover, stiger upp och jobbar. Håller på så. Så kan man nog finna tid för såna här småsaker lite grann. Då kan det vara just, åhh, ja just det, det är onsdag, då ska jag nog tvätta och måla lite grann. Sen ställer man sig och målar eller någonting, jag vet inte. Men, det kan, det finns möjlighet. Man kan säkert hitta på något.

⁴⁰ Bertil är en gammal friluftsmänniska och har alltid stövlarna nära tillhands.

Vi kan se att respondenterna beskriver nedtoningen av sina intressen som ett flöde beroende på egna och andra sociala faktorer. För att finna balans mellan de olika verksamheterna i livet verkar respondenterna använda ett förhållningssätt baserat på trial-and-error-metoden⁴¹. Carl uttrycker det tydligast.

Carl: Det är väl som allt annat. Först tar man på sig för mycket och sen tar man på sig lite mindre för att man tycker att man tar på sig för mycket. Och så blir det för lite, och då tar man på sig mer, så tar man på sig för mycket.

Kommentar: Använder vi den tidigare beskrivna verksamhetsteorin kan vi säga att samtliga respondenter har förändrat sin verksamhet och har en ny dominerande⁴² sådan. En ny dominerande verksamhet som kräver en ny arena, utan att för den skull utesluta de andra verksamheterna de är/tidigare varit involverade i. Däremot blir de tidigare verksamheterna nertonade och några helt inaktiverade.

Det är i den nya verksamheten, att leva på ett nytt ställe och med nya förutsättningar, som samtliga respondenter involverar sig i nya arbetsverksamheter. Processen är baserad på trial-and-error-metoden, som ligger väl i linje med hur man finner sin behovstillfredsställelse enligt verksamhetsteorin. ”Objekterne bliver ”undersøgt”, analyseret og *vrderet* mht. deres mulighed for at lette behovet eller fungere som et middel til behovstillfredsstillelse”⁴³. Det är även en metod som anknyter till behov med biologisk förankring, nämligen att vara nyfiken och utforska världen. Respondenterna ger i intervjuerna uttryck för att de har format sin livsprofil genom de nya verksamheter de deltagit i. Har denna förändringsprocess innehållit några negativa händelser?

2.2 Negativa sociala milstolpar

Ingen av respondenterna förutom Fredrik nämner händelser av negativ karaktär eller händelser som haft en negativ påverkan på dem. Fredrik reflekterar själv över huruvida vissa händelserna har eller inte har haft någon påverkan på honom genom att formulera sig så här:

Fredrik: Ja, du. Milstolpar som har hänt är då, det är framför allt det att två vänner har dött och så det med min flickvän. Det är, det är väldigt tungt, tycker jag. Och då har allting hänt under detta, under ja, vilket år var det? -99? Måste jag tänka efter här. Ja! Så, liksom, hela suget på att skoja till det lite grann, det bara dog ut helt och hållet. Man är inte alls intresserad. Allting är bara så skit.

Vi kan nu sammanfatta viktiga sociala milstolpar genom att konstatera att samtliga respondenter nämner byte av bostad som en viktig social milstolpe sedan förra intervjutillfället. Andreas och Erik har bytt bostadsort medan Carl, Bertil och Fredrik köpt ny lägenhet under det att Daniel hyr i samma stad. Carl, Erik och Fredrik har köpt bostadsrätter medan de andra respondenterna har skaffat hyresrätter. För Andreas, Bertil och Erik har flytten inneburit ett samboende med flickvän och för Daniel samboförhållande med ex-

⁴¹ Trial-and-error-metoden avser från början en inlärningsprocess som består i att man slumpmässigt och utan mål, prövar olika lösningar, tills den rätta infinner sig och belönas.

⁴² Hur verksamheter kan från och till dominera illustrerades i figur 1 sidan 9.

⁴³ Nygren, 1999:103 författarens kursivering

pojkvännen, medan för Fredrik särflyttande från flickvännen. För Bertil är samboförhållandet i särklass den viktigaste enskilda händelsen.

Nästan samtliga respondenter nämner förändring av arbetsuppgifter som en viktig social milstolpe. Andreas kombinerar ett arbete för att få pengar med det arbete som ska bli hans livsarbete/fritid framöver. Bertil slutför nu sin högskoleutbildning genom tentamensläsning samtidigt som han arbetar. Carl har uppnått sitt första livsprojekt, ett bra arbete. Erik skriver färdigt sin C-uppsats som en del av sitt förnyade engagemang i den akademiska världen, medan Fredrik redan fått en doktorandtjänst i densamma. Daniel är den ende som är sjukskriven och lever på socialbidrag samt en snäll farmor, vilket är en förutsättning för att han ska kunna jobba med sig själv.

Respondenternas liv sedan förra intervju tillfället har i stort sett inte bjudit på några negativa sociala milstolpar. Daniel tolkar sin nervkollaps som det bästa som kunde hända. Fredrik kan eventuellt se ett samband mellan hans förändrade drogvanor och separationen från flickvännen. Att hans två kamrater dog av överdos påverkar ibland hans vardag genom ett inslag av tristess.

Vi kan slutligen se av respondenternas svar att de som aktiva subjekt påverkar och förändrar sin omvärld och härigenom samtidigt förändrar sig själva. Detta sker beroende på att de nya verksamheterna som respondenter har skapat konfronterar dem med nya krav, samtidigt med att de nya verksamheterna också erbjuder nya behovsobjekt, vilket skapar grunden för möjlig utveckling av andra nya behov. Respondenter måste även utveckla ny kompetens för att tillfredställa de nya behoven, vilket gör att nya motiv utvecklas eller är denna verksamhetsprocess en del av ett skeende som kan betecknas som en rottningsprocess? Med detta lämnar vi frågan om vilka viktiga sociala milstolpar respondenter har upplevt sedan förra intervju tillfället.

3 Droganvändningen återspeglas

När vi intervjuade respondenter i *Mervärde eller egenvärde* använde alla aktivt droger. Idag verkar det som samtliga respondenter mer eller mindre trappat ner och några har helt slutat.

Andreas: Jag vet inte. Det blir liksom lätt så att ju mer ens liv blir organiserat ju svårare är det att ta med sig sina upplevelser under ett drogrus tillbaka liksom. För i och med att man jobbar så intensivt måste man vara klar i huvudet dagen efter och man måste tänka. Man har ändå aldrig tid att gå på fest för där är aldrig så mycket fest och just när det är någon fest man vill gå på, så jobbar man. Så det blir liksom att, jag vet inte om man ska kalla det en ond eller god cirkel, det spinner iväg så det blir mindre och mindre hela tiden. Det är ju inte så att jag tycker mindre om musiken idag än jag gjorde innan och jag tycker inte mindre om att festa heller, men det är bara det att man gör andra saker av livet som gör att man kan få mer balanserad, jag vet inte. Jag har absolut inget behov av att springa och festa varje helg.

Bertil: Jag ska inte ge sken av att ha bytt moral. Jag är väldigt ledsen över det men det är ungefär 14 månader sen jag rörde narkotika överhuvudtaget. Men det är alltså inget ställningstagande. Det har bara blivit så. Jag har knark hemma, men det blir aldrig av och använda det. Det tror jag vi resonerade mycket om senast

också, att man behöver inte - om det inte krävs. Vilket i och för sig är ganska enkla anledningar. Jag jobbar mycket helger. Och har skolan att tänka på i veckan. Så att det, det blir inte mycket. Så det, jag vet inte. Jag tycker det är, man värderar, jag värderar mycket mer nu att jag har vänner och att jag har en flickvän och att jag har en familj och så än jag gjort innan.

Carl: Jag har träffat väldigt många människor eller flera av de här (pekar på nätverkskartan) som har hållit på med droger på samma sätt som jag och vi har ju helt slutat allihopa. Det är väl samma sak som jag sa innan, man kan leka lite, ha kul. Om du testar nya saker hela tiden, till sist så finns det inte nya saker att testa. Jag ska börja hoppa fallskärm istället.

Daniel: Den sista gången jag tog, det var oktober -98, så det, vi träffades våren -98 va? Jag vill inte säga att jag har slutat, för jag har fortfarande intresse av att bejaka dessa pauserna och känna mig fri igen, vid ett par få utvalda tillfällen. Jag vill kunna parta loss lite, ställa mig rakt upp och ner och se miserabel ut, jag vill kunna släppa alla tyglarna. Vid ett fåtal utvalda tillfällen, på samma sätt som man dricker sprit, för att släppa loss. Så jag har inte slutat med det, men just nu har jag gjort en paus för jag är rädd att det ska bli komplikationer med medicineringen och terapin.

Erik: Jag flyttade till en storstad i augusti -99. Perioden där innan dess, alltså mellan första intervjutillfället och fram till dess, så kan man väl mer säga att jag, jag slutade rejva, jag slutade liksom ha kontakt, ganska ordentligt med den typen av värden och persongalleri, inte alla, men de flesta.

Fredrik: Ja, det är nog ner mot en fjärdedel eller någonting alltså. Om inte mer alltså, för det är, just som det är nu, det har inte varit sen, tror inte jag gjort någonting, rökt lite grann har jag gjort, men annars har jag inte gjort någonting sen i somras (1999) tror jag. Det har inte alls, det har liksom inte fungerat. Men det är dock det, det beror helt på omständigheterna, det är ju....

På nytt ser vi att respondenterna ger uttryck för ett flödesschema, som exempelvis Andreas när han säger att det är en cirkel som spinner iväg och blir mindre hela tiden. Förutom att Fredrik använder hasch ibland är det över ett halvår sedan han använde andra droger och för de andra respondenterna över ett år sedan de använde några droger överhuvud taget. Samtidigt uttrycker både Bertil och Erik ett avståndstagande till dagens rejkultur.

Bertil: Samtidigt så har jag tagit ett steg tillbaka från rejkulturen. Jag tycker det, och det är heller inget principiellt, alltså jag lyssnar på techno om jag skulle lyssna på musik. Men, jag tycker det är för jobbigt alltså att traggla, och åka till Köpenhamn och hålla på och så. Jag tycker att det stora flertalet av rejvorna har inte haft någon särskild distans till sitt narkotikaanvändande, utan de är väldigt, dumma nu. Jag föredrar att umgås med kloka människor så då får man vända sig någon annanstans. De kan inte tänka klart. Står och jazzar och skrattar och gör inget med sitt liv mer än att kanske deala lite och gå omkring och fnittra och få bidrag. Det känns jävligt långt borta det livet alltså.

Erik: En ganska kraftig brytning skulle man nog kunna kalla det. Mer för att jag var trött på det än någonting annat, allt det här som jag gillade från början, med rejev och technovärlden, alltså värderingarna, som vi bara övertog rätt från 60-talet

liksom. De försvann ju med Buffalorskornas inträde, nånstans. Så det, det blev folk i träningskläder och höga skor och då tyckte jag att det inte var min grej.

Rejvverksamheten ändras genom Buffalorskornas intåg och på så sätt upplevs den inte som relevant längre. I det här sammanhanget är det på sin plats att fundera på vad respondenterna säger om vår förra undersökning. Hade *Mervärde eller egenvärde* någon påverkan på dem, eftersom samtliga fick läsa undersökningen och få sina berättelser belysta i en kontext av andra livshistorier? Någon var även med när den lades fram under uppsattsseminariet. Carl och Fredrik tyckte inte att läsningen av undersökningen påverkat dem, medan Erik säger.

Erik: Ja, det kan jag faktiskt säga, ganska direkt för när jag såg, när jag läste mig själv så började jag fundera definitivt på, vad fan är det jag sitter och säger liksom, mest så retade jag mig på mitt språk att jag inte kom till saken sådär va, i tid utan svävade ut. Så det var ju nyttigt att se den skiten. Och, en annorlunda syn på drogerna, ja det blev nog en liten tankeställare där faktiskt, visst, när man såg sig själv i sammanhanget också med alla de andra liksom, så jo det blev nog en liten tankeställare där faktiskt. Ett steg från....

Kommentar: Försöker vi åter tillämpa verksamhetsteorin kan vi grovt säga att respondenterna bytt behovsobjekt. ”*Et behov eksisterer ifølge virksomhedsteorin ikke, uden at der findes et behovsobjekt, som individet opfatter, at det kan benytte for at tilfredsstille behovet*”⁴⁴. Förändring av verksamhet som de beskrev i föregående kapitel har lett till förändringar av behov. Bertil illustrerar detta genom att säga ”jag har knark hemma, men det blir aldrig av och använda det”, vilket ger oss en fingervisning om verksamhetens betydelse för forandret av människans behov.

3.1 Positiva drogrelaterade milstolpar

Bertil är den ende som haft en speciellt positiv drogupplevelse och den gjorde han tillsammans med sin flickvän, vilket förde dem närmare varandra. Stolt letar han upp några foton från händelsen som han visar oss medan han berättar. En upplevelse som kan delas med goda vänner. Tyvärr är händelsen av sådan karaktär att vi kan inte återge den utan att Bertils identitet avslöjas. Med tanke på att samtliga respondenter mer eller mindre har lagt av och endast en av dem redovisar en positiv upplevelse kan det kanske vara så att de istället haft negativa upplevelser under de två år som gått.

3.2 Negativa drogrelaterade milstolpar

De respondenter som nämner någon negativ drogrelaterad händelse sedan 1998 är Andreas som var med vid ett polistillslag, Fredrik som har två kamrater som dött och en flickvän som lämnat honom, samt Erik som haft en kraftig avtändning.

Andreas: Jag har åkt fast för kissprov i en större stad i mellansverige. Men det var ändå negativt, så det är skitdjupt. En kompis till mig som bor i den staden som precis har flyttat dit skulle ha en liten privatfest ute i skogen på en skytteklubb. Det var kanske 90 pers på festen. Det var jättemysigt. Och då gjorde snuten en razzia, 40 snutar med nightgoggles och hela kitet. Det var helt sjukt. Och jag visste att jag var ren och vit som snö, så jag kaxade mig så in i helvete och det fick jag

⁴⁴ Nygren, 1999:95 författarens egen kursivering

betala för också. Blev intagen på kissprov. Sen så fick jag ju hem papper där det stod misstänkt skyldig. Ja, sen fick jag papper från Socialen också. Att, vad stod det, droganvändande kan lätt leda till, ja och så vidare. Ni känner säkert igen det. Vill du komma och boka in ett besök någon dag och detta pappret fick jag innan jag fick beskedet från vad heter det, Kriminaltekniska laboratoriet. Så jag fick papprena från soc innan jag fick, alltså, så fort jag blivit gripen så skickar de antagligen ut det till soc utan att veta svaret. Så man är kriminell om man går på någonting. Det är bekräftat nu.

Fredrik: Ja, det var en överdos. Jag har även med en annan som också, det var överdos, också förra året i april eller någonting. Ja, i båda fallen var det framför allt rökheroin. Men, det går ju använda det, för att skjuta det också. Men, den ena dog av injektionsöverdos och den andra rökte. Jag vet ju inte riktigt. Det är sånt som man inte vet. Min flickvän tyckte inte om det här med att jag använde heroin. Det var ju då innan mina kompisar gick och dog så sa jag just det också att jag inte skulle röra det mer. Men det vet jag inte riktigt om det haft någon, det hade negativ effekt i det syftet att just de gångerna jag använde dem så hit och dit. Så, hon var inte alltför glad på det och hit och dit. Det blev lite onödiga bråk av såna grejer just hit och dit. Så på så sätt har det helt klart varit negativa grejer. Sen dessutom, det är ju såna saker som, det är framför allt sånt att det vill de flesta inte ens höra talas om. Utan det är väldigt så, sopa under mattan.

Erik: Nä, alltså inte, inte mer än att jag har genomgått avtändning från tre dagars amfetamintur eller vad man ska kalla det. Nä, jag menar jag tycker inte det är så farligt heller, för att, visst man får lite tjivens och så där, men, bara man sysselsätter sig, sätter sig och läser en jävligt tråkig bok eller något sånt, och så bara sitter man med den tills det är borta, eller så glör man på film eller vad man nu gör. Man vet att det finns där, det är som en baksmälla, man har förtjänat den.

Dessa händelser till trots har inte respondenterna haft några negativa upplevelser när de använde droger. Bertil beskriver bäst vad vi också kom fram till i förra undersökningen, att droger inte tas för att må bra utan när man mår bra. Han säger ”jag tror inte att droger tar fram djävulen i en, utan det förstärker det man redan är liksom”. Våra respondenter har lärt sig att hantera sina droger för att erhålla den effekt de förväntar sig. Ungefär som en vuxen människa lärt sig hantera promillehalten i sin konsumtion av alkohol.

Kommentar: Andreas beskrivning om polistillslaget och socialförvaltningens agerande får oss att undra över vad socialtjänsten kan erbjuda. Utifrån vilket perspektiv möter och samtalar socialtjänsten med denna grupp? Är det ett nyfiket möte kring personens upplevelser? Finns det utrymme inom lagar och förordningar att möta dem anonymt och bara vara samtalspartners under de perioder de använder droger? Eller är det så att socialtjänsten inte har utrymme för nya drogformer och användare? Vi frågade Irene Carlsson⁴⁵ som verifierar Andreas påstående att socialtjänsten inte kontrollerar ifall anmälningen om misstanke från polisen blivit styrkt. Policyn på stadsdelsförvaltningen Rosengård i Malmö är att kalla de som är under 25 år till samtal med en socialsekreterare medan de som är över 25 år istället erbjuds samtal. De första samtalen kan vara anonyma, men ska leda fram till att en utredning öppnas och vård och behandling erbjuds. Målet är att lägga av med droger och inga särskilda

⁴⁵ Intervju 29 mars 2000. Informationsbrevet finns som bilaga 2.

erbjudanden eller resurser finns för dem som använder droger rekreationellt. I Malmö finns dessutom två öppenvårdsmottagningar där man kan samtala. En fråga som synes vara berättigad är om socialtjänsten enbart lärt sig arbeta med de personer som har negativa verksamhetsåterkopplingar vilka skapar motiv till vård och behandling, men ej utarbetat strategier hur de kan påverka personer med positiva verksamhetsåterkopplingar när det gäller droger? Ett arbetssätt som utestänger ett förebyggande arbete med den grupp människor som våra respondenter tillhör.

3.3 Återspeglning på nya eller andra droger

I *Mervärde eller egenvärde* uttalade nästan samtliga respondenter att vissa droger var ”min grej” alternativt ”inte min grej”. Vi fann att de valde mellan olika droger efter sin personlighet liksom de valde till och från efter social kontext. Har respondenternas nedtrappning ersatts av andra droger eller har de provat nya droger? De flesta av respondenter är nöjda med de droger de känner till och har ingen som helst ambition att utöka ”apoteket”. Det är bara Fredrik som fortfarande kan tänka sig att pröva allt och som även under dessa två år både rökt ett 50-tal gånger och vid ett 10-tal tillfällen injicerat heroin. Ett utmärkande drag hos respondenterna är övergången till vin, närmare bestämt rött vin, utom Fredrik som inte använder alkohol överhuvudtaget. ”Varför släpa på en last till?” Daniel är den ende som sätter sprit som nummer ett, kanske inte ren sprit, men som grogg, vilket har blivit ett bra alternativ för honom.

Andreas: Jag har inte blivit finsmakare på vin heller. Alltså jag tycker väldigt mycket om vin, framför allt rött vin, vitt vin klarar jag inte av. Det är väl en förändring, jag vet inte vad jag sa förra gången. Men vitt vin så tänker man bara på livet från gymnasiet, usch, det är inte gott. Rött vin däremot är väldigt gott. Och öl, alltså jag går gärna ut och bara öl liksom, inte för att supa. Sen blir det ju som på juldagen, riktig nu jävlar ska vi festa. Då är vi ett helt gäng här hemma som förfestar och sånt. Har vi en massa sprit också. Det blir ju liksom, ja va fan, skitkul ju, det är roligt. Sen, det här med drogers betydelse, vid vissa tillfällen och sånt. Vad ska man säga, jag vet inte. Jag tror att det är ganska genomgående så att när man har mer struktur på sitt liv så vill man ha mer utrymme i tid kring den dagen man ska festa, i alla fall efteråt. För att när man inte har så stort allvar i sitt liv kan man gärna vifta lite vidare på måndagen och göra det man ska ändå. Men jag vet inte.

Bertil: Nä, det är det som är det starkaste som händer. Vi, man tycker att det händer någonting i livet om man lagar en god middag och dricker vin till den. Då har vi varit med om någonting. Den absolut främsta fördelen med att sitta och laga god mat, äta god mat som man själv lagat och dricka vin till det är att jag aldrig har gjort det förr. Utan det, alltså, som ska vara så grundläggande företeelse i ett liv har jag inte varit med om. Så jag håller på att upptäcka allt annat som är häftigt med samboskap och kärlek och så. För jag har varit så här emotionellt rostig tidigare men det, nu kan jag tycka att jag har träffat rätt tjej. Det har jag inte gjort innan kan jag nog säga. Så då försöker man ju krama ur så mycket som möjligt ur det medan det går. Och det kan man göra både genom att kaka LSD tillsammans och äta en god middag tillsammans. Det är bara det att vi, middagen kan man liksom utan att, det är mycket lättare gjort. Nä, att prova något nytt, jag har ju inte ens lust att prova de jag redan har provat. Vin till maten, det var nytt.

Daniel: Det varierar. Bombay Gin, väldigt lätt och en skön feeling. Ja, och tonic. Ja, det blir fantastiskt. Annars så kan jag väl tänka mig att ta rom och Red Bull. Det är då en dryck med Dragonflower, som gör att jag blir lite piggare. Vad är det mer. Det beror på. Ska man bara ha en sällskapsgrej, sitta där och mysa med brorsan eller min kompis, då kan jag välja rödvin, jag blir dåsig av det som sagt. Det är som man ska mysa, då är det helt okej. Så man kan styra sin sinnesstämning genom bara sprit, och det gör jag oftast. Så det är ganska blandat vad jag tar.

Vi ser tydligt i svaren att den nya strukturen framtvingar nya konsumtionsmönster. Carl har sedan förra intervjutillfället använt läkemedel, dels legalt läkarutskrivna, som han får från olika läkare och dels illegala, som han själv tar med sig hem från sina resor.

Carl: Jo, jag har gått på alla tabletter som finns. Prozac. Prozac och sömnpiller. Sömntabletter är jättekul om man vill sova. Men man kan ju ta Melatonin. Jag har gått över till mycket läkemedel istället. Fast det är ju bara ibland man behöver sova. Man behöver sömntabletter för att sova. Det skulle alla människor behöva någon gång, då och då. Nja, har varit på alltihopa. Men det är ju inte knark. Det hör samman med bilen, om jag ska ha den här bilen i sommar ska jag åka runt med bar överkropp. Då måste man ha, men alla bögar tar ju anabola.

Hans: På ett bra party kan du tänka dig att ta lite amfetamin?

Carl: Det kommer säkert att hända någon gång i framtiden.

Hans: Det är inte omöjligt?

Carl: Nä, det är inte omöjligt, men jag tror inte det kommer att hända.

Hans: Inte i huvudsak alltså?

Carl: Nä. Aldrig. Det är ute att knarka, det var inne att knarka när jag knarkade.

Carls svar visar på relationen mellan att ta en drog för att agera i en verksamhet. Nära vänners obehag gör emellertid att Carl har blivit mer observant och lämnat bland annat Prozac.

Carl: Jag hade en kompis som, höll på väldigt mycket med Prozac upp och ner. Och överdoserade, underdoserade, överdoserade. Och det är ju, då blir livet väldigt svängande hela tiden. Men det var inte så farligt. Nä, men, det är väl (pekar på en siffra på nätverkskartan), när han mådde som sämst så var det ganska, ganska häftigt.

Niklas: Hur kunde det slutat?

Carl: Det var en gång en gång han inte svarat i telefon på fem dagar, jag försökte få tag på honom. Ringde hans syster, hans mamma, fick inte tag i honom och ingen hade hört av honom. Så gick jag hem till honom och så låg han hemma i sängen, orkade inte öppna dörren, orkade inte gå upp, orkade inte gå ut och köpa medicin, och inte äta, inte gå på toaletten. Så det var hemskt.

Vi ser i svaret en negativ verksamhetsåterspeglingsform. Fredrik är den ende som erkänner, lite skamset, att han efter separationen med flickvännen skaffat en ny drog som han använder för att dämpa ångesten och för att slå ihjäl tristessen, nämligen cigaretter. Något som inte stämmer överens med den funktion han vill ha av droger, det vill säga som ett mervärde. Annars är Fredrik den ende av respondenterna som fortfarande kan tänka sig att experimentera. Är det kanske för att han är yngst?

Fredrik: Jag är helt öppen för att pröva allt möjligt egentligen, men även om syra⁴⁶ är min stora kärlek när det gäller sånt, så är det ändå det att det börjar bli väldigt mycket liksom, been there, done that, doing it tomorrow. Det är sånt, man har provat, smygrökt lite småförvirrad och det kan vara rätt roligt. Man går runt och sitter på, ja kafé eller vad fan, på bar eller något sånt och är lite småknepig bara. Men alltså, jag känner inga direkta begränsningar för vad jag skulle pröva nu. /Paus/ Det är som så att jag har haft en period där jag har brukat en hel del sånt (rökheroin). Och, jag vet inte riktigt. Där har vi en sån, en väldigt jobbig grej, och det är just där jag känner, att där har man en drog som är, som kan missbrukas så väldigt mycket mer än i nöjessyfte. För annars så, för det, där känner man verkligen det här ångestlättnande, problemfriheten, man skiter i allting, som deprimerad hit och dit så känner man just det att om det är något man någonsin skulle vara intresserad av så är det i så fall något sånt. Men samtidigt så är det också det att nu när folk har dött, inte för att jag är rädd att jag skulle dö, men det känns ändå, det känns inte bra.

Fredriks svar som kretsar kring att han ”känner inga direkta begränsningar för vad jag skulle pröva nu” visar den nyfikenhet som karakteriserar respondenterna av att gå vidare, ett grundläggande motiv som vi människor har. Återigen ser vi också ett exempel på en negativ verksamhetsåterspeglning. Under hösten 1999 har författarna upplevt hur nyhetsbevakning har fokuserat sig på framförallt två droger, nämligen GHB⁴⁷ och rökheroin. Rökheroin har varit med ett tag medan GHB som ny drog skulle kunna vara något respondenterna provat på under de två åren. Låt oss belysa något vad respondenterna anser om dessa droger. Alla respondenter tar undantagslöst avstånd till GHB, vilket Bertil uttrycker klarast.

Bertil: Nä, det skulle jag inte våga prova. Det verkar ju helt farligt. Folk dör av det. Men det är väldigt sällan som man hör någon som har dött av LSD, möjligen att de har trott att de varit en örn och hoppat eller så. Då är det möjligt att man dör av LSD i stort, man dör inte av att någonting i kroppen går sönder när man käkat LSD. Samma sak med ecstasy, alltså har man epilepsi så har man och då är det lite synd. Man dör ju inte av ecstasy, man dansar faktiskt ihjäl sig.

Samma förhållande gäller användandet av rökheroin, utom för Fredrik som vi tidigare nämnt som har använt det preparatet ett flertal gånger. Erik beskriver det så här.

Erik: Nej. Heroin är, är heroin liksom, det skojar man inte bort. Det gör man inte med de andra heller i och för sig, men, heroin skojar man definitivt inte bort. Därför att heroin är så jävla stark. För att, utan att ha provat det själv så kan jag nog få en uppfattning om hur starkt det är eftersom jag har träffat några heroinister och mer än så behöver man inte säga liksom. De hamnar på behandlingshem eller så dör de. Sen finns det ju i och för sig en och annan Unni Drougge⁴⁸, som kan ta heroin en gång i veckan, där tar ändå drogen huvudrollen liksom, för man anstränger sig för att inte ta den.

Kommentar: Vi har i det ovanstående belyst några viktiga drogrelaterade milstolpar och kommit fram till att samtliga respondenter mer eller mindre trappat ner sin drogkonsumtion och några har slutat helt. Bertil och Carl har bara använt droger när de varit på topp. Daniel

⁴⁶ Syra är ett smeknamn för LSD

⁴⁷ Thomas Lundqvist ger en bra förklaring av GHB på hemsidan om droger www.lund.se/droger/GHB.htm

⁴⁸ Hänvisar till författaren Unni Drougges bok Heroin utgiven 1998 på Bokförlaget Bra Böcker.

har inte alls använt. För de andra har nyttjandet av droger haft den funktion de förväntat sig under den tid de fortfarande använde dem. Ingen av respondenterna nämner någon negativ milstolpe under själva användandet av droger sedan förra intervjutillfället. Däremot har Erik haft en amfetaminavtändning, som han jämför med en vanlig bakfylla. Fredrik är fortfarande undrande om hur mycket han egentligen har blivit påverkad av att hans kamrater dog av överdos. Samtliga respondenter tar avstånd från GHB, detsamma gäller för rökheroin, förutom Fredrik.

Vi kan i svaren utläsa också hur internaliseringen går till, exempelvis när Bertil säger ”Jag föredrar att umgås med kloka människor så då får man vända sig någon annanstans”. Det upprepade samtalet med andra i nya valda verksamheter internaliserar ett styrande tal vilket formar respondenterna. De tidigare samtalen om de rekreationella drogupplevelserna passar således dåligt in i den nuvarande livsprofilen. Vi kan alltså se att respondenternas drogkonsumtion ingår i ett sammansatt mönster av Vygotskijs inre samtal om huruvida drogen fyller en funktion i deras verksamheter av idag i förhållande till sin omgivning. Att inte drogerna har en funktion i deras nuvarande verksamhet utesluter inte att drogerna fyller funktionen av ett mervärde när de väl används. Förändringar av respondenternas verksamheter genererar nya andra behov och behovsobjekt, där rekreationsdrogerna inte längre blir något behovsobjekt. Med detta svar på vår andra fråga ”faller” i stort sett vår nästa fråga i kapitel 4 om drogerna fortfarande fyller en funktion av mervärde för våra respondenter.

4 Fyller drogerna fortfarande en funktion som mervärde?

I *Mervärde eller egenvärde* kom vi fram till att respondenternas droganvändning fyllde funktionen av rekreation i förhållande till personernas fungerande och integrerade sociala situation. Drogerna hade i våra respondenters liv inget egenvärde i sig själv, något de måste ha, utan hade karaktären av ett mervärde, något som berikade deras liv. Funktionen av den drog de valt kunde ha ett mervärde eller egenvärde beroende på vilken effekt de vill uppnå. De kunde antingen uppnå förstärkning eller insikt och dessa effekter uppnådde de på lämpliga arenor, nämligen den bakre avskilda regionen eller den främre synliga regionen. Så vi var nyfikna på om respondenterna fortfarande hade denna inställning eller om den hade ändrats under de två åren.

Andreas: Det är mer, jag tror att man blivit gammal också. Det är mer bekvämlighetsgrej, liksom att man vill kunna ta hela söndagen till att dö, och bara ta det lugnt. Det är kul att göra musik och det vill jag göra liksom och då åsidosätter man något festa eller vad man ska kalla det för. Det har bara blivit så att jag menar, man kan ha en otroligt kär gammal vän som man älskar över allt annat men börjar man komma ifrån varandra så vågar inte den ena ringa och den andra vågar inte ringa för de tycker det är lite pinsamt och så kommer man längre och längre ifrån varandra. Det är ungefär den liknelsen jag kan göra.

Bertil: Det var ingen avgörande händelse typ att min flickvän krävde det eller något sånt. Jag ser det inte som att jag har tagit ledigt från något bruk alltså, utan bara inte valt att stimulera skallen på just det sättet. Det behöver inte betyda att jag inte gör det imorgon om det, om det fungerar imorgon. Många av de relationer som jag har avvecklat nu, med andra människor, har haft just den bristen att vi inte haft någonting annat egentligen att prata om än rejev och knark. Det visade sig vara

rätt så tomma skal. Fanns inget bakom. När det gäller min flickvän tycker jag att jag kan komma nära henne när som helst. Nu passar drogerna inte längre in. Det finns inget utrymme för den sorten.

Hans: Då faller frågan.

Bertil: Ja, den trillar väck. Den passar inte in. Funktionen finns inte. Livet har ändrats och därför finns inte samma plats och utrymme på samma sätt.

Daniel: Nä, som jag sa i vår förra intervju så använde jag amfetamin för att känna mig, känna att energin löpte fritt. Det gjorde inte ont när jag använde energin, den bara flöt på, och det var inte ett sätt att visa att jag gjorde bra. Jag gjorde så pass få tillfällen, annars skulle jag använt det varje dag. Jag tror nog att jag nämnde att jag använde det för att känna mig levande vid få tillfällen, pauser som jag behövde i det normala hjärnverksamheten, det gjorde inte lika ont att få utlopp för alla sina känslor, idéer och tankar när jag använde amfetamin. Men det var inget kontinuerligt användande, väldigt sporadiskt användande.

Erik: Ja, det har varit väldigt sporadiskt kan jag säga. Det är bara, nästan bara åtminstone, cannabis och hasch vi pratar om. Syra har lagts helt på hyllan. Amfetamin har jag tagit, får se, kanske, kanske 10 tillfällen eller någonting sen vi pratade sist. De fem första ungefär, då var det med kompis så vi satt mer eller mindre bara hemma i lägenheten, för vi träffades för att knarka. Sen så de andra gångerna har varit för att jag experimenterat lite grann hur pass bra det går att läsa på, amfetamin. Ibland går det jävligt bra, ibland går det mindre bra. Jag kände att de sista gångerna så, jag blev väldigt, det är väldigt "mind expansive", sinnesutvidgande, där har vi det svenska ordet, och det kan bli för mycket, jag kände att det var nog för mig helt enkelt. Jag hade fått det här perspektivet som vi snackade om förra gången, syraperspektivet, och det finns säkert mer att utforska där. Jag menar, jag är ingen Thomas di Leva eller något sånt, men jag kände ändå att, det får vara bra där. Jag kan visst, fortsätta liksom men då hamnar man nånstans långt ute i slutändan. Så det var mer ett sånt beslut, lägga av med det. /Paus/ Alltså min teori är att om en någorlunda begåvad person, det blir väldigt svårt att tala om det här givetvis, för att man kommer så lätt in på det här med elittankar och sådär. Det var vi inne på förra gången också. Men alltså, man utvecklas kanske genom drogen och sådär, men någonstans så bort från drogen, genom drogen också. Förstår ni vad jag menar? Jag tycker så här, som vi sa förra gången att det här att öppna upp en massa nya perspektiv och så på en helg, en massa grejer, egentligen på allt, vad man vill applicera det på. Men sen så får man inse också att det är lätt att, att hamna i någon sorts drogromantik om man bara ser så på den utvecklande aspekten på det hela liksom. Och den håller ju inte riktigt. Tycker jag, så då får man inse, du har gått igenom, gjort ett hugg i drogträsket men sen så för att inte hamna där får du liksom ta dig bort från det igen. Och sen så behöver man inte lägga saker helt på hyllan för den sakens skull, utan det kan finnas där. Eller hur? Det var samma sak som när jag var ute nu, uppe i norra Sverige, en väldigt liten kopp cannabis med mig som jag satt och njöt utav efter ett tungt skidpass. Allting var så jävla bra i sig själv, men att sätta sig ner i en sluttning där man ser snö på träden och solen lyser så, just där, så kunde jag tänka mig eller jag kunde inte tänka mig något bättre sätt att som du säger gifta mig med omgivningen där och tillfället och allting. Det är väl lite samma sak kanske.

Fredrik: Ja, det är lite förändrat. Det är fortfarande sånt lite grann med fester hit och dit, men man, man vet aldrig vem man träffar lite grann hit och dit, och det är inte alltid roligt att vara helt förvirrad helt själv. Alltid ballare att ha någon att vara förvirrad med. Det, just nu så senaste gångerna har ju varit mest, det har varit att man förstärker situationen man är i. Utan, semesterresa hade varit rätt roligt, men man måste ha någon att göra det med i så fall. Någon som det känns rätt att göra det med också. För då är det roligt.

Respondenternas svar stämmer väl överens med vår slutsats i *Mervärde eller egenvärde* att respondenterna valde droger som passade deras personlighet och för att få de effekter de var ute efter och som även passade deras sociala kontext. Förändring i individen och i individens omgivning förändrar drogkonsumtionen, som Bertil uttrycker med ”livet har ändrats och därför finns inte samma plats och utrymme”. I *Mervärde eller egenvärde* framkom också att drogkonsumtionen inte innebar en identitet som droganvändare utan istället förstärkte den identitet de hade, vilket Erik tydligt illustrerar med att han gjort ett hugg in i drogräsket. Vi lämnar därmed denna fråga för att se om det inte krävs några droger för att respondenterna ska kunna koppla av eller för att vara glada? Andreas uttrycker det klarast genom att berätta.

Andreas: Nä, så har det aldrig varit för mig. Det är den typiska dricka-sprit-myten, svenskarna som jobbar sju till fem, fem dagar i veckan och sen när helgen kommer är det fan HB-dunken⁴⁹ upp och ner, sen är det tillbaka till jobb på måndag. Man måste släppa på allt som har hänt under veckan. Man har haft skittråkigt på jobbet, stått och monterat, stått och monterat rattar på en Volvo-bil. Men jag vet inte, nä, det är absolut inte den grejen för mig. Det är mer att man känt sig, jag vet inte, jag har inte känt för att golva senast. Man har varit tillfreds ändå.

Carl berättar hur han fortfarande provar sig fram inom de områden han behöver, när det gällde anabola steroider tog emellertid han en ordentlig kur. Vi frågade om det hjälpte:

Carl: Det var jättebra. Men jag gjorde det väl egentligen bara för att testa på vad som händer. Ifall man får finnar, ifall man blir aggressiv. Det var inget som stämde.

Hans: Du fick muskler?

Carl: Ja. Du är glad och lycklig och hur utvilad som helst, framåt och uppåt. Det är lika bra preparat som amfetamin. Det är jättebra.

Denna förändrade drogkonsumtion hindrar dock inte Erik från att rejva en sista gång, vilket han ska göra direkt efter vår intervju. Vad blir då menyn för en sådan sista kväll?

Erik: Om jag hade riktigt fått välja, så hade det börjat med en liten lina amfetamin och en liten snöboll⁵⁰, och sen så marijuana, möjligtvis ecstasy, och sen så marijuana på morgonen igen. Kanske mer amfetamin, beroende på hur snöbollen verkar. Det är de idealiska planerna, men nu ska jag gå med en massa gammalt folk som jag inte har någon speciell kontakt med sådär, men jag har hört sägas att droger inte längre är så vanliga. Så jag får se hur det blir, jag kanske får smyga

⁴⁹ HB står för hembränt.

⁵⁰ Snöboll är ett smeknamn på amfetamin som lindas i lite toalettpapper för att sväljas.

mig iväg och träffa någon dansk eller något sånt. Jag vet inte. Jag kommer nog inte att anstränga mig sådär jättehårt för, skulle det vara så.

Niklas: Du har inte säkrat inköpen innan?

Erik: Nä.

Niklas: Utan du ser vad som finns tillgängligt under kvällen?

Erik: Precis, ja förutom, förutom cannabis, det är säkert.

Hans: Det kan du inte klara dig utan?

Erik: Nä, alltså, det är alldeles för bra.

Kommentar: Vi kan utifrån våra intervjuer än en gång konstatera att drogerna inte längre används som mervärde men att det faktumet inte har förtagit deras möjlighet till mervärde. Däremot har andra mervärden ersatt drogerna i respondenternas liv, som till exempel rödvin, vilket passar bättre in i deras nya livsprofil.

4.1 Risktagande - Fallskärm?

Vid framläggandet av förra undersökningen ställdes frågan om varför inte respondenterna söker spänning i annat än droger, som till exempel att hoppa fallskärm. Vi ställde frågan vidare och fann att respondenterna anser det inte vara utbytbar, fränsett för Carl. Andreas formulerar det så här:

Andreas: Ja, alltså, om man ska, det som han sa varför man inte hoppar fallskärm och såna grejer. För det första måste jag återknyta till det som ni skrev i er uppsats om egenvärde och mervärde. Ta droger har inget egenvärde, det är en grej man plussar på det roliga man redan har liksom. Därför kan man inte jämföra med att göra någonting annat. För det var mycket bra, som ni skrivit om.

Niklas: Är det inte ett risktagande?

Andreas: Det handlar inte om risktagande överhuvudtaget.

Erik: Det är dyrt och det är jobbigt. Då skulle man i så fall se det som att man varje helg åkte ut och hoppade fallskärm och det är inte riktigt, det finns folk som gör det givetvis men, det är inte utbytbar om du frågar mig. Det är ju en kick också givetvis, men det är en annan....

Hans: Det är lite det där med kicken, jag tänkte också att det här är ju inte bara en kick.

Erik: Okej, just i det fallet, om vi snackar, ja, om vi ser på det rejv-grejen då, så står man där och dansar, det är klart man gör det. Och vad drogen gör där, det är ju dels att man orkar och dels att det blir sinnesutvidgande, man känner en massa saker, kicken på kicken kanske. För det är en kick att stå och dansa en hel kväll, och känna att man gör det helt ren liksom, det är också en jävla kick. Men, ja det blir ett element till. Det är inte samma sak.

Hans: Men kan du säga att du är kicksökare?

Erik: Nej. Åtminstone inte så som jag, min bild av kicksökaren är han som åker extremskidåkning, mountainbike, fallskärm och hela den, hela det kitet, äventyrskickarna. Det är inte riktigt så som jag.

Niklas: Okej. Vad är skillnaden mellan dig och de som dog av överdos? Varför kunde de inte klara det. Skulle det kunnat vara du som var en av dem som dog?

Fredrik: Jag tycker om att ta liksom försiktigt, jag provar hellre fler gånger, liksom ökar successivt. I min situation idag så vet jag inte riktigt, innan så hade

man för mycket att bry sig om, så liksom när man höll på med grejer, är det för mycket liksom så är det kört, då är det slut. Min mamma sa, när jag var liten så var det så att om jag fått mitt lördagsgodis och så sa hon, kan jag få en kola, liksom då tittade jag bara på henne och så gick jag därifrån. Så kom jag tillbaka kanske tio minuter eller en timme senare, då hade jag gått och funderat på det, i fall jag ger henne en kola, vad betyder det för mig då? Vad är liksom förlusten av kolan, så jag var tvungen att fundera på det. Vad är det verkligen jag ger upp här? Liksom så att jag inte gör några förhastade beslut. När det gäller sånt att överkalkylera när det gäller saker, det är sånt som jag försöker vänja mig lite av.

En annan intressant bild av att en viss livsprofil kräver vissa nödvändiga accessoarer ger Carl som verkligen vill pröva på fallskärmshoppning och jämför därför hoppandet med en drogkick.

Carl: Det har egentligen att göra med att jag köper en Jeep. Jag har så mycket pengar att jag måste köpa en bil, så jag gav min gamla bil till mamma, för hennes Jaguar går ganska dåligt på vintern. Då skulle jag köpa en Jeep, och ska man köpa Jeep måste man liksom köpa surfingbräda, hoppa fallskärm, odla långt hår så man ser ut som Track, har ni sett Point Break⁵¹? Så ska jag vara, ska börja springa runt hela sommaren och skrika ”Oh! What a kick! Oh! What a rush!”. Och så ska jag ha en surfingbräda i Jeepen, och så kan jag inte lyssna på sån här bögpopp heller. Får börja lyssna på Nirvana eller något sånt i bilen, så jag liksom håller samma stil. Så då anmäler jag mig till fallskärmshoppning också.

Hans: Går det att jämföra den upplevelsen med någon drogupplevelse?

Carl: Ja, det är samma sak.

Fredrik beskriver själva drogen, i detta fall rökheroin, som ett riskmoment.

Fredrik: För när det gäller den här drogen så känner man verkligen hur, det är en fiskkrok liksom som kommer och sätter sig och, det behövs inte mer än en gång sen så, vill man ta igen, det är klorna in direkt, det känner man. Och så, så att, på så sätt så. . . .

Hans: Har du känt det?

Fredrik: Jaja, det känner man direkt att, för det är just det, eller jag har aldrig känt någon form av abstinens, men man kan inte låta bli, än att det är så typ ta lite grann på fredagen eller något, så kanske det går. Dagen efter så var jag nästan alltid ville inte ha och sen så bara några dagar efter, vet du, då hade det varit jävligt fint, det hade suttit jävligt fint tänkte man.

Trots allt genomförs även riskmomenten av respondenterna med den sedvanliga nyfikenheten eller konkretisering av de utvecklade behoven.

Carl: Nä, jag har inte blivit religiös om det är det du tror. Inte än. Jag tror inte meningen med livet är kärlek, jag tror mer meningen med livet är vilja till att söka någonting, hitta någonting, viljan till vetande, viljan till kunskap, viljan till att pröva på nytt. Om det så är att skriva latin eller skriva en uppsats eller?

⁵¹ Hänvisar till filmen *Point Break* (1991) av regissören Kathryn Bigelow.

För nästan alla respondenterna har drogen inget värde i sig själv vilket skulle kunna jämföras med att hoppa fallskärm vilket har ett värde i sig själv. Däremot om de hoppar fallskärm samtidigt som de tar droger så kan det öka upplevelsen av själva företeelsen och ge dem det mervärde som drogerna ger. Å andra sidan att hoppa fallskärm och ta droger kan försätta dem i en risksituation och sådana situationer undviker de till största del. Det finns även andra riskmoment som vi ville belysa knutna till användandet av droger i relation till att sätta sin framtid på spel. I *Mervärde eller egenvärde* tog vi upp något om detta förhållande med upptäcktsrisken när det gäller inköp och i denna rapport vill vi fördjupa detta. Låt oss se vad respondenterna säger om den utsatthet de befinner sig i vid inköp och användande. Respondenterna upplever inte att de försätter sig i någon riskposition vid köp av droger. Även om de förlorat alla gamla inköpskontakter (langare) så finns försäljare så pass nära och tillgängliga att det inte oroar dem. Till och med för Erik som har flyttat till en ny stad finns det en gammal bekant som även flyttat dit och förmedlar de droger han vill ha. Andreas och Bertil beskriver det så här.

Andreas: Var jag får tag i en ny kontakt? Frågar han som jag fick av innan. Men jag känner så pass många andra. Jag hör bara av mig till folk jag känner. Nej, jag skulle aldrig höra av mig till någon jag inte känner. Aldrig.

Hans: Det här med droger, betyder ändå att du aldrig sätter din framtid i risk?

Andreas: Nä.

Bertil: Då ringer jag någon annan som känner någon annan. Du pratar med mig, sen ringer en karl till mig. Det finns ju alltid någon som man litar på och som litar på någon annan. Fast då får de handla åt mig. För jag går inte hem till någon annans försäljare som jag aldrig har träffat, inte nu. Fast jag är övertygad om att jag har stött på många människor både på jobbet och i andra sammanhang som har drogat friskt men som man inte känner till. Och som då skulle förneka om man frågade. Knarkkuriren hittar väl mig. Det har blivit ett öppnare samhälle de senaste åren.

Vi ville även närmare penetrera den sociala positionen i förhållandet till upptäcktsrisken och polisen. Det är svårt att på ett korrekt sätt förmedla den uppriktiga oförståelse respondenterna visar över att det skulle finnas någon som helst risk för deras liv, karriär och förhållande till vänner i samband med att bli upptäckta. På frågan om de någon gång tänkt tanken att de kan åka fast svarade Carl och Fredrik följande.

Carl: För att de (polisen) bryr sig inte om, om mig om jag tar droger. De hade brytt sig om mig om jag hade sålt. Även om jag bara sålt en gång så hade de brytt sig om mig. Men det är en jättestor gräns mellan att sälja och köpa. Köpa är helt okej i polisens ögon på ett sätt. Det skiter de i. De säger, det de kan göra är att skicka en till socialen eller försöka ta hand om mig.

Fredrik: Men när det bara gäller helt vanligt annat folk som bara tar lite hit och dit, eller kanske tar lite för mycket eller någonting, så oftast har polisen inte så jävla mycket koll på dem, kanske vet vilka de är, men mycket mer än så är det inte. Så det är inget som polisen har pengar att lägga resurs på, så jag har egentligen inte känt mig orolig, förutom när det varit folk som jag vet är lite så, mer hårdnackade killar i gamet. Då vet man att de kan bli plockade när som helst och var som helst eller blir följda eller någonting.

Vi får också sätta upptäcktsrisken i relation till övriga saker i samhället som att inte betala TV-avgiften, köpa hembränt etc. Hur ser respondenterna på annan illegal konsumtion, som till exempel hembränt (HB)? Andreas sammanfattar respondenternas svar när han säger.

Andreas: Det bryr jag mig ännu mindre om. Ja, nä, alltså, jag vet inte, jag, att köpa HB, det likställer jag med att springa på bolaget.

Niklas: ...eller gå och handla något insmuglat på Möllan?

Andreas: Ja, precis. Jag menar.... Cigaretterna finns ju inte i, de finns ju inte i någon svensk cigarettaffär så att, det känns liksom, det är en effekt som svenska regeringen fått genom sina jävla idiotiska skattesättningar. Det får de skylla sig själv. Det är en helt annan grej än droger. Det är ett helt annan plan när det gäller moralen också. Men med droger, jag vet inte vad man ska säga.

Kommentar: Av ovanstående svar kan vi konstatera att respondenterna varken upplever eller har upplevt att det finns några som helst riskfaktorer med inköpanandet av droger eller användandet av dessa. Vill vi nu beskriva om drogerna fortfarande fyller en funktion som mervärde ur ett verksamhetsteoretiskt perspektiv, kan det se ut som följer. Först ändrade respondenterna hierarkin bland sina verksamheter så att nya verksamheter blev dominerande, vilket gav nya behovsobjekt. Drogerna blir därför inte längre vare sig behovsobjekt eller föremål i relation till andra behovsobjekt. Vi kan nu gå ytterligare ett steg vidare och konstatera att motiven har ändrats. Respondenternas verksamhet har förändrats vilken lett till att behovsobjekten förändrats, vilket i sin tur lett till att motiven har förändrats. Dessutom internaliseras i det nyskapade umgänget nya genuina begrepp som blir styrande för respondenten. Drogerna har alltså tills vidare inte samma funktion för våra respondenter. Med detta konstaterande går vi över till att se på respondenternas sociala situation av idag.

5 Strålkastare på det nuvarande livet

De flesta av respondenterna har de sista två åren förändrat sitt nätverk och mer eller mindre fjärrat sig från de personer som inte harmoniserar med deras nya verksamhet. Alla respondenter utom Fredrik har varit aktiva subjekt i denna process. Fredrik konstaterar mer passivt att hans nätverk krymper med de vänner som flyttar. Påfallande är att arbets- och fritidsvänner sammanfaller för många. På så sätt har respondenterna skapat ett "hälsosamt" nätverk som skydd. På vad sätt kan ett nätverk vara hälsosamt? Utredningsavdelningen i Lund har i sin forskning tittat på vilka faktorer hos individen och omgivningen som har både en skyddande faktor och en hälsosam (salutogen⁵²) inverkan⁵³. Som omgivningsfaktorer nämner de att hjälpa andra, ha betydelsefull annan person, ha positiva föräldrar - barn-relation i barndomen, ha tillitsfulla och intima relationer, klart definierade gränser och subsystem, klara regler i hemmet och delade värderingar. Verksamhetsteorin poängterar själva förhållandet, kommunikationsprocessen, mellan individen och omgivningen som det väsentliga.

⁵² Aron Antonovsky införde begreppet salutogent perspektiv, som innebär att tonvikten läggs på de faktorer som främjar hälsa. Istället för att fråga efter orsaken "Varför är du sjuk?" försöker man se till människans totala situation: "Vad gör det möjligt att du mår bra?". Antonovsky, 1991

⁵³ Hult m. Fl., 1996

I brist på annat har vi använt nätverkskartan för att belysa respondenternas nätverk väldigt schematiskt. Antalet personer som respondenterna nämner som viktiga varierar från 9 till 41 personer. Andreas nämner 22 personer, Bertil 9, Carl 17, Daniel 10, varav en representeras av den medicin han tar och är betydelsefull för honom, Erik 10 och Fredrik 41 personer. Ingen av respondenterna har några barn. De enskilda kartorna återfinns med kommentarer i bilaga 1. På vår fråga om respondenterna bytt ut några personer i nätverket sedan förra intervjutillfället svarar Carl och Bertil så här.

Carl: Alla.

Hans: Hur känns det att skapa en ny sådan bekantskapskrets?

Carl: Det har jag gjort så många gånger så jag skulle inte vilja göra det en gång till. Men det är också livsingivande, men det är inte. Jag tror inte det är hälsosamt i längden att byta vänner varje halvår.

Bertil: Många av de relationer som jag har avvecklat nu, med andra människor, har haft just den bristen att vi inte haft någonting annat egentligen att prata om än rejv, knark. Det visade sig vara rätt så tomma skal, fanns inget bakom. När det gäller min flickvän tycker jag att jag kan komma nära henne när som helst. Nä, det har väl varit en del förändringar, de goda vänner man har finns ju kvar. De som betydde något för två år sen betyder något idag också. Det roligaste som inträffat är att jag tagit upp kontakten med två som jag egentligen glömt, så vi har umgåtts lite under våren på annat håll ändå.

Niklas: fr de med där på kartan?

Bertil: Ja. Sju, åtta tror jag, sju och nio (pekar på nätverkskartan). De var vänner som jag tyckte var så otroligt viktiga i mitt liv en gång i tiden och enda som vi, egentligen betydde något mer än min egen familj och hunden sammantaget sådär, så gled vi från varann och sågs inte alls. Fast det var lite grann medveten plan, för jag kände att det stod mig upp i, i adamsäpplet att gå omkring och, bara räkna efter all tid varje dag som gick åt till att prata om folk som jag inte brydde mig om, samtidigt som jag inte lade ner ett öre tid på de som jag faktiskt brydde mig om. De som jag borde bry mig om, som jag tycker om. Det blev så jävla dumt. Så därför har jag gjort en regelrätt utrensning på vissa håll. Fast det tror jag har mest att göra med jobbet faktiskt, börja fundera mycket på att värdesätta det som egentligen betyder något.

Bertils tankar om tid, där han vill ha ”ostyckad tid” istället för ”styckad tid” passar bra in i den nya diskussionen som tagit fart efter Bodil Jönssons bok *Tio tankar om tid*⁵⁴. Daniel och Erik beskriver några andra förhållanden så här.

Daniel: Jag känner att i och med jag har blivit psykiskt bättre så känner jag också viljan att bli socialt aktiv igen, och jag börjar binda nya kontakter, och ta upp gamla kontakter mer och mer. Jag har tagit bort mina gamla kontakter genom att ta avstånd från de vännerna som, det är inte det att jag tog avstånd från drogerna utan det var det att jag tog avstånd från människorna, de var väldigt problemfyllda, och jag kände att jag, jag kan inte säga att jag ödslade för mycket energi på dem för det gjorde jag inte. Det blev för mycket för mig att ta hand om dem och mig själv. För jag prioriterade andra mer för det var min egen smärta, och det är inte rätt väg att gå, men min egen smärta kommer alltid att vara kvar, men jag vill hitta den

⁵⁴ Jönsson, 2000

lättaste vägen och då prioriterade jag alla andra istället. Och tog bort dem ur livet. Eller tog avstånd från dem vill säga. Men sen har jag träffat personer som har bra kontakter.

Erik: Jag tänkte att, det ÄR för mycket. Jag kommer i kontakt med FÖR unga människor som tog det här med drogandet på alldeles för stort allvar. Där det var deras huvudsakliga ingrediens i livet och jag vill inte ens komma i närheten av dem och folk med den uppfattningen.

Daniel visar i sitt svar på *Messiassyndromet*⁵⁵ som blivit vanligt i vår tid. En annan intressant sak är att se på behovet av nätverk som respondenterna har. Kevin Kelly⁵⁶ menar att "...nätverket är den minst strukturerade organisation som kan sägas ha någon struktur alls... Det är faktiskt bara i ett nätverk som en mångfald av verkligt divergerande komponenter kan förbli sammanhängande. Inget annat arrangemang - kedjan, pyramiden, trädet, cirkeln, navet - kan innehålla en veritabel mångfald som fungerar som en helhet"⁵⁷. Det verkar nästan som om respondenterna systematiskt har utformat tid, rum, mänskliga känslor och livsatmosfär så att dessa erbjuder möjligheter och underlättar för det liv de vill leva i det nya informations-samhället⁵⁸. Det är även där i deras vardagliga situation vi måste möta dem⁵⁹.

5.1 Hur ser de nära relationerna ut?

Genom nätverkskartan som vi bad samtliga respondenter genomföra har vi försökt få en visuell bild av våra respondenters sociala nätverk. Vi kan då konstatera att samtliga har många nära relationer både till sina föräldrar och sin partner. Fredrik är den ende som nämner sin partners familj. Frågan är här om respondenternas minskade droganvändning har underlättat nära relationer eller ej?

Bertil: Vi delar ett stort intresse för att tjafsa om världens problem och andlighet och sådana saker. Fotboll, titta på fotboll, min flickvän boxas och jag har boxats. Sen så lagar vi mat. Fast annars är det mest att prata om olika saker. Det är svårt att sätta en etikett på att vi brukar prata om de här fyra ämnena, utan vi gillar att sitta och snacka och sen så tycker jag att det finns något erotiskt över, alltså, att sitta och lära sig någonting av sin tjej, det är helt otroligt. Som den gamla patron man är. Det kanske är en effekt av att jag har bara haft min tidigare flickvän som varit vettig som varit tjej som jag har känt som, kanske har haft sned kvinnosyn tidigare.

Hans: Så det här snacket är också erotiskt?

Bertil: Åhh, erotiskt i den meningen att jag tycker det är skithäftigt. Det kan det vara om jag sitter och lär mig av en kompis också. Även om det kanske inte får lika handfasta konsekvenser, men, jag tycker det är häftigt och, det är så skönt att kunna respektera en annan människa som man tycker om. Och känna att man på något vis kan legitimera den varma känslan man har för en god vän. Att det trots allt finns formella anledningar också. Den här mannen har något att lära mig. Och

⁵⁵ Messiassyndromet består av två steg: om inte jag gör det, blir det inte gjort och alla andras behov går före mina egna. Det finns beskrivet i Berry, 1990

⁵⁶ Citerad i Castells (1995) *Out of Control: The rise of Neo-biological Civilization*. Menlo Park. Addison - Wesley

⁵⁷ Castells, 1999:7

⁵⁸ Knutagård, 1997

⁵⁹ Knutagård, 1999a

han är insiktsfull och klok, och det mycket som han har att ge. Då kan jag tycka att det är så skönt. På samma sätt som det är så våldsamt oskönt när man märker att logiken inte finns där och man får sådana tomma resonemang när man pratar med folk. Det är dem man försöker vända ryggen, vilket har gått i viss utsträckning men inte helt och hållet tyvärr.

Bertil beskriver den nära relationen med sin flickvän i nästan erotiska termer, men Bertils flickvän vet om att han använder droger och hon har själv använt. Fredrik har ingen nära relation sedan hans flickvän gjort slut, ”när min flickvän försvann, eller min andra halva försvann, så är det väldigt stor livslust hos mig som har dött, för tillfället”. Däremot har han upptäckt andra sidor hos sin farmor. Erik svarar följande på frågan om vad som skulle hända om hans flickvän fick veta?

Erik: Det vågar jag fan inte ens tänka på alltså. Jag hade nog fått ett helvete. Jag kan sitta och resonera med er om det, men hon är en del av den affekterade drogdebatten så hon sitter på den ena sidan och lyssnar på alla, om någon säger att alla får haschpsykos så säger hon ja, men Erik då får du ju haschpsykos och så där va. Så, jag har försökt någon gång att resonera om det då, utifrån ett annat perspektiv då givetvis, som fenomen. Men nä, där hade jag haft händerna fulla helt klart. Och, ja, jag vill inte spekulera i hur det hade gått.

Hans: Men hur känns det så här, ligger det som en liten skugga på er relation?

Erik: Alltså, nä, det har gjort det av och till givetvis. För att det betyder att inte jag kan dela mitt liv fullt ut med henne och åtminstone vad gäller det planet, men samtidigt tycker jag inte att det är så jäkla viktigt för att, jag ser inte drogen som sidan av samhället och allt det andra i mitt liv, utan det finns med där. Jag tycker inte att det är något konstigt, och jag tycker inte att jag gör något, det hon inte vet har hon inte någon skada av, jag blir inte dum i huvudet av att röka, jag går inte och gör dumheter på något sätt. Utan jag har, jag har alltid koll faktiskt på vad jag gör, så att. Lite trist tycker jag nog det är, men dåligt samvete nej. Ibland givetvis.

Hans: Var har hon fått sina värderingar?

Erik: Ja, genom 70-talets och 80-talets skräckpropaganda som genom skolbilderna och så där va. Helt onyanserad och dessutom kommer hon från ett väldigt, väldigt trevligt hem, men inga men där. Rättare sagt så, det har aldrig förekommit narkotika varken i hennes umgängeskrets, i hennes syskons umgängeskrets eller i hennes föräldrars eller någonting. Så att hon, hon har levt i en skyddad värld.

När vi ser på respondenternas nära relationer av idag kan vi finna fyra typer av förhållande till sina partners i relation till deras egen droganvändning. Först de partners som de tagit trippar med och sedan etablerar en relationer till utan droger. Sedan de partner som vet om och som kommer att lämna dem om det utökas. Den tredje grupp är de som inte tycker om det och vet något, men inte är en del av verksamheten. Till sist de partners som inte vet någonting alls. Med denna kunskap ser vi att det krävs vishet och takt för att intervensera i partnerskapet angående den ena partens droganvändning. Vår fråga blir också: Kan vi säga att de nära relationerna innebär en minskad konsumtion eller är det så att en minskad konsumtion är förutsättningen för nära relationer?

5.2 Arenor

Länkat till den tidigare frågan om fallskärmshoppning finns frågan om vilka andra arenor respondenterna kan bli bekräftade på utan droger. Andreas klär respondenternas svar i ord när han säger.

Andreas: Ja, mitt jobb har jag framför allt för att tjäna pengar, men det är rätt kul också. Det är helt okej liksom så. Men sen har jag så jävla mycket annat som är roligt i mitt liv, så jag behöver inte få mina kickar av att droga. Det kan vara tillräckligt mycket kick att göra musik.

För alla respondenterna är musiken viktig och en viktig bekräftande arena, men det är bara Andreas som gör egen musik. Fredrik tolkar de andra respondenterna när han beskriver betydelsen av musiken i livet så här.

Fredrik: Om man ser det som är fruktansvärt viktigt för mig, är just musiken, står och spelar en massa hemma hit och dit. Just den här killen som har flyttat (pekar på nätverkskartan) brukar spela och kånka en massa skivor hem till honom. Så att musiken är fruktansvärt, det är nog bland det viktigaste som finns. Utan det så suger verkligen livet alltså. Då finns det ingenting kvar. Det spelar inte någon roll hur mycket droger man har. Man hade fått tung ångest tror jag.

Hans: Så när du är ute är det mer att lyssna än att dansa?

Fredrik: Nä. Jag älskar musiken och jag älskar att dansa. Jag har dock, det är väldigt ofta då som jag bara går dit och står och lyssnar, det är inte det att dansa, jag har märkt att det är såna saker typ det ska ändå vara en viss decibelnivå, det måste dunka tillräckligt mycket för att man ska bli sugen på att dansa. Så när det går tillräckligt högt blir det som att, kan man inte stå still. Men just det, ont i fötterna, det är det värsta, men det är så ibland att det är bättre att dansa än att stå stilla för står man stilla så gör det mer ont. Så det, det är just det, där hjälper liksom inte i fall man är skitsvängig eller inte svänger alls, för du har fortfarande ont i dina jävla fötter. Så att det, det, ja det är ball. Men så, ja.

Kommentar: Respondenterna uppvisar ett flexibelt och sammanhållet nätverk. Under de två åren som har gått har respondenterna bytt vänner och för någon finns numera enbart nya vänner. Respondenterna, med något undantag, agerar även här som aktiva subjekt med en klar målsättning vad de vill ha ut av livet och vilka som ska vara med på resan. Vi skymtar grundläggande för-att-motiv i valet av vänner. Respondenternas nätverk kan liknas vid kluster eller *stammar* som förser dem med den näring de behöver och är de nya arenorna där de kan bli bekräftade. De nya nätverken är också platsen för ny internalisering av genuina begrepp.

Vi, åtminstone i Västeuropa och Sverige, lever numera i ett informationssamhälle. Från att vara ett industrisamhälle har Sverige övergått till ett post-industriellt samhället och till det nuvarande informationssamhället eller vad några kallar nätverkssamhället. Manuel Castells beskriver i sin text *Nätverkssamhällets framväxt* kännetecknen för detta samhälle. "En nätverksbaserad samhällsstruktur är ett starkt dynamiskt, öppet system som kan ta emot innovationer utan att balansen hotas. Nätverk är lämpliga instrument för en kapitalistisk ekonomi som bygger på förnyelse, globalisering och decentraliserad koncentration, för arbetsuppgifter, anställda och företag som bygger på flexibilitet och anpassningsförmåga, för en kultur av ändlös dekonstruktion och rekonstruktion, för en statsmakt med inriktning på omedelbar hantering av nya värderingar och opinioner, för en samhällsorganisation som vill

övervinna rummet och utplåna tiden"⁶⁰. Vi kan lätt se vissa likheter mellan detta och de nätverk som respondenterna har skapat sig. Likaledes den personliga kompetensen som respondenterna utvecklat gentemot dessa krav.

Vänskaps- och fritidsarenor är knutna till den dominerade arbetsverksamheten som i sin tur styr valet av vänner i ett dialektiskt förhållande. Verksamhetsteorin menar att människor inte har speciella känslor, ideologier som bestämmer vad de gör. Istället menar man att känslor, kompetens, ideologier med mera, uppstår i det människor gör, det vill säga i och genom verksamhet. Fokus är varken individen i sig själv eller samhället i sig själv utan verksamhetsteorin försöker ”*förstå de virksamhetsprocesser, som skaber og forandrer såvel individets indre psykiske processer som dets ydre sociale og materielle forhold*”⁶¹. Det är alltså i det dialektiska samspelet mellan individ och omgivning, som nämnts tidigare, som vi måste utforska drogernas betydelse och funktion för respondenterna. Med detta resonemang lämnar vi vår fjärde fråga om hur respondenternas sociala arena ser ut idag för att se på deras scenario om framtiden.

6 Vad är scenariot för respondenterna om två år?

Samtliga respondenter har en positiv vision av hur deras liv kommer att gestalta sig om två år. Bertil anser att han genom sitt nya partnerförhållande redan uppnått sitt livs högsta önskedröm och liknande tankar finns hos Andreas. Carls och Eriks visioner är liksom de andras kopplade till deras arbetsverksamhet.

Bertil: Men i första hand så ska jag bli klar med min utbildning och så ska jag bli en bra yrkesman och så ska jag göra karriär som yrkesman och så ska jag förmodligen hoppas jag blir vad som helst som man får massor av pengar och inflytande genom, ja. Och vägen dit, det är ju hårt arbete, medan vägen till rekreering är en annan. Men just nu är det på sista terminen liksom och ska slå mig in på arbetsmarknaden på något sätt och då kan jag ju inte sitta hemma och hålla på. Utan då får man ju bruka allvar. Jag har ju hela livet på mig att ta det lugnt om jag vill det. Men det, kanske därför också, jag har inte reflekterat över det så mycket, men det tar ändå tre dagar att gå på en rejäl rejvfest, och jag har aldrig två dagar som jag kan bara slappna av på, egentligen. /paus/ Min mirakelbild⁶² var just det här faktiskt. Lite grann så har det nog varit att, för ett år sen, om det hände ett mirakel och jag fick välja fritt hur det skulle vara så skulle det vara ungefär så här. En gul lägenhet och allt möjligt som är bra.

Carl: Men jag har aldrig haft snusligt mycket pengar, så därför tänkte jag nu ska jag ha snusligt mycket pengar. Jättemycket pengar, det är väl 30 000 i månaden, snusligt mycket är över 50, 50-60 så du kan göra vad fan du vill. Åka var du vill

⁶⁰ Castells, 1999:472

⁶¹ Nygren, 1999:91 författarens kursivering

⁶² Hänvisar faktiskt utan att veta om det till Steve de Shazer's mirakelfråga ”Tänk dig att du går och lägger dig och att det på natten sker ett mirakel, så att alla dina problem och svårigheter är borta. Hur skulle du märka detta och hur skulle din omgivning märka detta? Utifrån denna frågeställning; Hur skulle du vilja beskriva din framtid?” Hult m. fl., 1996:32

och göra vad du vill. Jag tror att om man tittar två år tillbaka och ser hur mycket som har förändrats och så från de två åren och tittar två år tillbaka och ser hur mycket som har förändrats, så tror jag det kommer att vara samma sak, jag kommer att sitta och berätta om, ja det var då jag hoppade fallskärm, och tyckte att det var kul att köra Jeep med bar överkropp och plocka upp snygga liftare. Kanske gift, gift med en pojke. Ha ett hus i Spanien, en lägenhet i Sverige och åker fram och tillbaka.

Erik: Ja, vad kan det vara. Förhoppningsvis så sitter jag och är yrkesverksam, inom vad har jag inte riktigt klart definierat för mig men jag tycker att man borde kunna gå in och skaka om ganska mycket i den här världen som jag håller på med, ja kultursektorn överhuvudtaget, den är ganska förstockad. Så att, någonting viktigt där sysslar jag med. Och sen har jag dessutom läst, uppe i storstaden där jag bor, när jag flyttade upp, så började jag på en kurs, det är det lite grann som jag vill utveckla vidare och någonstans integrera med det jag sysslar med, och ja, framtiden ser ljus ut, och jag kommer inte att hålla marijuana på hyllan då.

Kommentar: Samtliga respondenter ger uttryck för att de vill förändra, flytta och inte rota sig. Carl kan tänka sig arbeta utomlands liksom Erik som vill studera vidare utomlands, närmare bestämt England. Vi kan se att respondenterna mentalt är i ständig förändring vilket motsvarar kraven på mobilitet och flexibilitet som de tidigare gett uttryck för. Detta stämmer bra med verksamhetsteorin där människans verksamheter i hennes ontogenes är i ständig rörelse genom olika mikrogenesiska livsfaser. Detta stämmer också överens med vår definition av socialt integrerade personer som använder rekreationsdroger att de är ”den konkurrerande motsägelsen” som finns i utvecklandet av det nya. Motiven, de positiva verksamhetsåterspeglarna av att vara nyfiken, gör att behoven ständigt förändras, vidareutvecklas, differentieras och konkretiseras. Samtidigt ser vi hos respondenterna hur de gemensamma utvecklade behoven av att ha kontroll över sina väsentliga livsvillkor har fått en framträdande plats. Respondenterna är frukten av deras föräldrars vilja att de ska söka sin egen kunskap. Något som talar emot vår tidigare fråga om respondenternas förändrade situation var i riktning mot att slå rot. Istället verkar det vara helt i linje med den nya globala ekonomins⁶³ och informationssamhällets principer. Är drogstrategier och handlingsplaner av idag på samma sätt i harmoni med dessa principer?

7 Sammanfattning och slutdiskussion

Vi fann att samtliga respondenter, sedan förra intervjutillfället för två år sedan, anser att de haft i stort sett en positiv utveckling i skapandet av den livsprofil de har idag. Denna utveckling har skett inom olika områden och består av såväl en geografisk mobilitet, samtliga har flyttat, som en arbetsmässig mobilitet, alla har förändrat delar av eller hela deras huvudsakliga verksamhet. Vidare har respondenterna under de två åren även haft en social rörlighet, som att flytta ihop med en partner eller flytta ifrån en tidigare, och en kulturell mobilitet genom att dels förändra sin bekantskapskrets med tillhörande fritidsintressen, dels fjärma sig eller tona ner kontakterna med rejev- och klubbkulturen. Respondenternas svar visar att de som aktiva subjekt påverkar och förändrar sin omvärld och att de härigenom samtidigt förändrar sig själva. Detta sker genom att de nya verksamheter som respondenterna har

⁶³ Nordström & Ridderstråle, 1999

skapat, deras livsprofil, konfronterar dem med nya och andra krav. Samtidigt som denna nya verklighet också erbjuder dem nya möjligheter, vilka i sin tur utlöser utvecklandet av nya eller förändrade behov. En mobilitet som verkar vara frukten av internalisering av genuina begrepp som *livslångt lärande*, en medveten pedagogisk påverkan från föräldragenerationen under många år, inte bara här i Sverige utan i stort sett hela Västeuropa. Parallellt verkar mobiliteten även vara frukten av den *individualiseringsprocess* som kännetecknar det moderna *risksamhället* där människor upplever livet som ett *personligt öde*, enligt Ulrich Beck⁶⁴. Dessa två förhållandena får oss att reflektera något över hur grenarna är beskaffade som frambringar denna frukt.

Olika undersökningar visar att nuvarande generationer blivit längre, fått bättre tänder och lever längre, med andra ord uppvisar människans *fylogenes* de senaste generationerna en accentuerad biologisk utveckling. Vi kan märka samma utvecklingstendens i människans *sociogenes*, de historiska och kulturella erfarenheter som ärvs från tidigare generationer, men inte överförs vid födelsen från far till son utan via *andedräkten*⁶⁵. Något som Jonssons och Kälvestens⁶⁶ i sin klassiska undersökning *222 Stockholmpojkar* exemplifierar. Först belyser de pojken, sedan pojkens föräldrar och sist även föräldrarnas uppväxt, alltså vad farfar överförde genom andedräkten. Även om vi inte delar det deterministiska inslaget i begreppet *det sociala arvet* syns det fruktbart att ibland tänka i sociogenesiska termer.

Vi kan själva urskilja tre generationsmönster. Respondenternas fäder och mödrar var födda efter andra världskriget och var *bedårande barn av sin tid*⁶⁷. En födelsetid på slutet av 1940-talet gav en barndom utmärkt av efterkrigstidens framtidstro och samarbete med pakter som Kol- och stålunionen, NATO och Warszawapakten, men också av upproret i Ungern och Suezkrisen, samt den tvivelaktiga dödsolyckan av den svenske FN:s generalsekreterare Dag Hammarsköld. En tid när Jukeboxen och stärkta underkjolar gjorde inträde vilket ”förädlades” under föräldrarnas ungdomstid till rock- och hippiekulturen, kulminerad under Woodstock och med *Easy Rider*⁶⁸. Ett årtionde som utmärks av att muren i Berlin byggs, John F Kennedy mördas och Neil Armstrong går som första människa på månen. Det sista blir enligt Jonas Gardell den nya tideräkningen i hans text *En komikers uppväxt* ”I begynnelsen vandrade människan på månen”⁶⁹. Respondenternas föräldrar växte upp och levde i folkhemmet, där individen börjar profilera ut sig från kollektivet. Dessa tidsavhängiga kulturscheman påverkar deras kunskap.

Respondenterna är födda på 1970-talet. Det var då pappaledigheten infördes tillsammans med dagis och professionaliserad pedagogisk barnuppfostran ledsagad av *Fem myror är mer än två elefanter* och *Televinken*. En tid som kan karaktäriseras som en generationströskel. På bara några få år i början av 1970-talet dog Bertrand Russell, Charles de Gaulle, Nikita Chrusjtjov, Lyndon Johnson, Pablo Picasso och vår egen kung Gustav VI Adolf, som samtliga satte sin

⁶⁴ Beck, 2000:129

⁶⁵ Ett uttryck som Hans Knutagård myntat som avser de historiska och kulturella erfarenheter som överförs från tidigare generationer till kommande generation genom de mellanmännsliga processerna, framförallt genom språk och därav andedräkt.

⁶⁶ Jonsson & Kälvesten, 1964

⁶⁷ Travestering av Karl-Gehards kuplett ”Jag är ett bedårande barn av min tid” framförd den 18 oktober 1938 på Folkan i Stockholm i Karl-Gehards Jubileumsrevy ”Höstmanöver”.

⁶⁸ *Easy Rider* anses som ett mantra för 40-talisterna. Filmen handlar om två drogförsäljande hippies, Captain America (Peter Fonda) och Billy (Dennis Hopper, som är även regissör). Filmen hade premiär 1969. En nyare variant är *Fear and Loathing in Las Vegas* från 1998 av regissör Terry Gilliam efter en bok av Hunter S Thompson.

⁶⁹ Gardell, 1992:6

prägel på efterkrigstidens Europa. Under sin barndom och ungdom växte respondenterna upp med Björn Borgs segertåg runt världen i tennis, men också av Liveaid, direktsänd global rockkonsert för Etiopiens svältoffer, AIDS och mordet på Olof Palme. Spåren från oljekrisen visade hur skört folkhemmet var för omvärldens influenser och inleder utvecklingen av att folkhemmet mer och mer överlämnar till den enskilde medborgaren att sörja för sitt eget livsprojekt. En tideräkning som kanske tar sin utgångspunkt ”I begynnelsen varde Internet”⁷⁰ och med mångfald av informationsflöden. Respondenterna fick se Berlinmuren falla och lever i det globala samhället där man skapar sitt eget öde eller livsprofil i det ”främre rummet”⁷¹.

Med denna historiska utveckling i minnet kan vi iaktta respondenternas *ontogenes* och konstatera utifrån verksamhetsteorin att ju ”mere udviklet og nuanceret den menneskelige produktionen i samfundet bliver, des mere udviklede og differentierede bliver menneskenes behovsobjekter i det pågældende samfund. Og des mere udviklede og differentierede bliver menneskenes behov”⁷². Vi kan nästan påstå att den globala världens möjligheter har skapat ett kulturellt och socialt paradigmskifte av människans behov. Denna utveckling och differentiering av omvärlden leder till att respondenternas personlighetsutveckling är mycket annorlunda än föregående generationers. Där respondenterna bär med sig ett förhållningssätt till världen som lärts in i relation till deras omsorgsgivare i en speciell social och kulturell situation. ”På denne måde kan barnets første erfaring fra relationerne i en kvalificeret subjekt - subjekt virksomhed blive en prototype for, hvordan det ønsker at realisere andre lignende forhold senere som barn, ung eller voksen”⁷³. En relation som verkar ha inympat ansvar för sitt eget personliga livsöde tillsammans med grundläggande för-att-motiv istället för därför-att-motiv. Dessutom en process som igångsätter nya krav hos individen på nya kommunikationsvägar, vägar vars innehåll formas genom samspelet med omvärlden. Vilket får oss att fundera om droginformation som tar sin utgångspunkt i därför-att-motiv kommer att appellera till denna grupp som våra respondenter utgör vilka lever utifrån för-att-motiv.

I undersökningen framgår att samtliga respondenter har mer eller mindre trappat ner användandet av droger, några hade till och med slutat helt. Ingen av respondenterna nämner någon negativ upplevelse i sambandet med användandet av rekreationsdroger, däremot hade några av dem negativa drogrelaterade upplevelser. Nästan alla var direkt negativa till rökheroin och samtliga till GHB. Ingen av våra socialt integrerade respondenter hade varken upplevt eller upplever att det finns några som helst riskfaktorer med inköpanandet eller användande av sina droger. Detta visar att omständigheterna kring införskaffandet och konsumtionen av droger som våra respondenter har är långt ifrån den verklighet av gatuförsäljning och sprutnarkomaner som ibland verkar vara den dominerande bilden av hur drogförsäljningen och droganvändning går till.

Förändrade konsumtionsmönster leder oss över till det faktum att vi fann att drogerna inte längre fyller funktionen som mervärde hos respondenterna, men att detta faktum inte har tagit bort den funktionen från drogerna om de ska användas på nytt. Istället har respondenterna skaffat sig andra mervärden som till exempel avnjutandet av ett gott rödvin till maten tillsammans med sin partner. Kopplingen är intressant och får oss att göra en jämförelse med den i vår kultur accepterade drogen - alkohol. Att säga att en person dricker alkohol säger inget om själva användandet, personen eller funktionen. För att förstå användandet måste alkoholen sättas in i ett sammanhang av funktion och en social kontext, alltså en verksamhet.

⁷⁰ Vår egen travestering

⁷¹ Goffmans (1995) begrepp *det främre rummet* betecknar den plats där individens framträdande äger rum.

⁷² Nygren, 1999:99

⁷³ Nygren, 1999:129 författarens kursivering

Vi vill som illustration på bruk av alkohol visa sju olika funktioner i sociala kontexter⁷⁴; 1. Drinken till exempel gin och tonic, som social icebreaker på ett cocktailparty. 2. Champagne, för att förstärka en fest avsedd att fira en professorsinstallation. 3. Ett gott rödvin till middagen för att bygga intimitet i hemmet med den nya partnern. 4. En stor starköl för att hänga i en bar och knyta sociala kontakter. 5. En konjak och cigarr för meditativ reflektion hemma efter en god middag. 6. Ångestdämpande whisky efter en lång och stressig arbetsdag. 7. Mesta möjliga alkoholmängd per krona-drickaren. Aurora-missbrukaren. I diskussionen om personers användande av droger för rekreationellt syfte bör tillföras perspektiv på önskad funktion och verksamhet, framförallt om eventuella problem ska förebyggas på ett konstruktivt sätt, i en samhällelig kontext.

Det är nog på sin plats att återigen reflektera lite över målsättningen med att använda droger rekreationellt. När vi tänker på rekreationen i samband med alkohol är det oftast att dricka i förhållande till att koppla av. Det verkar inte vara det huvudsakliga målet för respondenterna när de använder droger rekreationellt. Respondenterna kopplar inte av med droger, utan de adderar drogen till sin avkoppling. Det kan liknas vid en puka i en symfoniorkester. Pukan kan inte ersätta stråksektionen och symfoniorkestern kan klara sig utan pukan. För att ge symfonin en fulländning krävs pukan som lätt *gifter*⁷⁵ sig med övriga instrument. Däremot gifter pukan sig inte lika lätt med ett rockband. På så sätt kan drogen ses som en god vän som flyttat ifrån stan och som det efter ett tag blir pinsamt att ta kontakt med. Jämför vi detta med målsättningen för alkoholkonsumtion verkar det som tyngdpunkten oftast ligger på helt olika ställen, till exempel förutsättningen för ett cocktailparty är just cocktailen eller för ett barbesöket är det ölen. Alltså alkoholen framstår som i huvudsak en inkörsport till kommande verksamhet, partyt eller barbesöket. Medan målsättningen med användandet av droger rekreationellt förefaller i många fall vara en utveckling av en redan pågående verksamhet. För att nå de som använder droger rekreationellt bör fokus inte vara i förhållande till att påbörja en verksamhet, där droger inte är aktuella, utan fokus bör vara i den pågående verksamheten, där de blir aktuella.

En annan reflektion vi får under intervjuerna är om användningen av droger kan liknas vid en alkoholkonsumtionskurva under en persons livslopp. Till exempel dras alkoholkonsumtionen ner betydligt för de flesta par eller ensamstående människor när de får barn, därför att det ställs nya och andra krav. Givetvis kan livsfasen när man får barn vara ett resultat av en längre process med utökade krav där man lämnat studietiden, träffat sin partner, erhållit arbete som ger en fast inkomst och flyttat ihop till gemensam bostad, kanske rent utav ett eget hus. Att skaffa barn skapar dock en helt ny verksamhetsarena, ett paradigmskifte. Vilket inte hindrar personerna att, efter det att barnen flyttat hemifrån återgå till sin tidigare konsumtion eller till och med öka den. Medan det faktum att till exempel homosexuella mäns alkoholkonsumtion⁷⁶ liknar ensamstående 25-åriga mäns, kanske beror på att de dröjer kvar vid de ungdomliga verksamhetsarenorna. Puben, klubben med mera är de enda kvarvarande mötesplatserna för ensamstående homosexuella män när deras jämnåriga försvunnit in i familjelivet. Tar drogstrategier hänsyn till livsfaser och förändring av verksamhetsarenor? Skapar samhället nya verksamhetsareor i harmoni med det nya samhället eller överlåtes det helt till människorna själva? Eller är det så att de verksamhetsarenor som samhället skapar är helt i otakt med människornas verkliga verksamhetsareor?

⁷⁴ Eriksson & Knutagård, 1998

⁷⁵ Ett uttryck vid lånat från gastronomin där man talar om att viss kryddor ”gifter” sig bra med maten, två blir alltså ett.

⁷⁶ Helmersson Bergmark, 1999

I intervjuerna framkommer att respondenternas nätverk är öppna och flexibla och relationer till människor påbörjas och avvecklas. Det är en påtalande fokusering på framtiden i relationerna. När vi ser på respondenternas nätverk i förhållande till exempelvis aktualiteten av GHB kan vi bättre förstå att GHBs snabba spridning mer är en spridning inom speciella kluster. Någon prövar och upplever en positiv företeelse vilket genererar en positiv verksamhetsåterspeglning som tillsammans med andra skapar motiv. I interaktionen med andra personer i detta verksamhetskluster påverkas samtliga att pröva denna speciella verksamhet, GHB. Vilket kan förklara orsaken till de snabba ”spridningarna av nya droger” som till och från orsakar stora rubriker i media. Är det kanske nödvändigt att jobba i klustren för att en förändring ska ske?

Nätverken är anpassade eller designade i förhållande till att respondenterna agerar på sin nuvarande verksamhetsarena samtidigt som de möjliggör internaliseringen av nya genuina begrepp. Respondenternas föräldrar övergick, från att ha tillhört större familjeenheter, till kärnfamiljer och *den ensamma mamman*⁷⁷ - när de födde våra respondenter. En kärnfamilj som fortfarande omhuldas av det etablerade samhället som en historisk stöttepelare, medan till exempel den kända Maoriparlametsledamoten Donna Awatere Huata menar i *My Journey* att en av de bidragande orsakerna till uppkomsten av sociala problem hos Maoribefolkningen i Nya Zeeland var när de tvingades in i kärnfamiljförhållanden ”for Maori people, the nuclear family is a very fragile unit”⁷⁸. Respondenterna bygger istället upp en *stam* med de människor de vill ha, nätverk som både harmoniserar med det nya framväxande informationssamhällets bärande principer, allt enligt den nya ekonomin som Nordström och Ridderstråle beskriver i sin text *Funky Business*⁷⁹ och med det gamla stamsamhället. Det framstår därför som förståndigt att utforska drogers betydelse och funktion i det dialektiska känsloladdade spänningsfältet mellan människans medvetande och den sociala och materiella värld som människan lever i. Dessutom finns ett karakteristiskt drag hos respondenterna av att ha lärt sig som aktiva subjekt hantera förändring. Produkter av svensk socialpedagogisk fostran, med begrepp som livslångt lärande och skapa sin egen framtid?

Respondenternas vision för sina kommande två år innehåller dessa tankar på ständig förändring. Deras motiv att nyfiket söka kunskap och ha kontroll över sina liv driver dem till nya verksamheter, vilket åstadkommer att deras behov ständigt förändras, vidareutvecklas, differentieras och konkretiseras. Grundläggande motiv som de erhållit via *andedräkten* från sina föräldrar vilka färgats av deras tidsavhängiga kulturschema, men också motiv som de själva skapat genom sina verksamheter under livet. Respondenterna konkretiserar på så sätt den sociogenesiska utveckling som grundlagts av tidigare generationer. Respondenterna uppträder alltså som medvetna konsumenter eller än mer som medvetna livsförfattare, både när det gäller droger och när det gäller livet. Respondenternas förändrade verksamhet har alltså genererat nya behovsobjekt och behov, vilket resulterar i att andra motiv skapats för dem under deras formande av sin egen designade livsprofil. Enligt verksamhetsteorin är det just i relationen mellan individen och drogen som förklaringar finns, inte bara hos individen eller bara hos drogen. Det räcker alltså inte att enbart förändra människan eller eliminera narkotika, det är den dialektiska känslomässiga relationen som är avgörande. Alltså individens förhållande till droger är inte gåtan som ska lösas, utan lösningen finns just där⁸⁰.

⁷⁷ Travestering av *Ensamma mamman*, Cecilia Torudds utmärkta serie.

⁷⁸ Awatere Huata, 1996:22

⁷⁹ Nordström & Ridderstråle, 1999

⁸⁰ I Knutagårds studie över kinesiska/vietnamesiska ungdomar kom han fram till att det etniska är inte problemet som ska lösas, utan att lösningen finns där. Knutagård, 1999b

När vi nu är framme mot slutet kan vi sammanfatta hela uppföljningen av de sex socialt integrerade personer som för två år sedan använde droger i ett rekreationellt syfte genom att travestera ytterligare en känd svensk, Albert Engström. Albert Engström skrev på sin affisch under förbudsomröstning 1922 ”Kräftor kräva dessa drycker”⁸¹ under det att han själv satt bakom några kräftor och pekade på ett nubbglas och en ölflaska. Vi kan på liknande sätt säga att respondenternas tidigare ”verksamhet krävde dessa droger”. Vilket betyder i klartext att ändrar man verksamheten så faller de drogerna bort, vilket vi anser med tydlighet framgått av denna rapport.

Vad bör då göras? Förutom de frågor vi redan ställt i rapporten vill vi avslutningsvis illuminera tre punkter;

- Vi ser att respondenterna genomgått ett antal kritiska händelser under deras sociala rörlighet. Händelser som gynnar en konstruktiv eller destruktiv livsriktning. I respondenternas fall har de nästan enbart varit konstruktiva. Människor är idag i större utsträckning socialt rörliga och omprövar kontinuerligt sin identitet utifrån sina nya utvecklade och differentierade behov. Tidigare var begreppet identitetssökande negativt laddat, medan det idag är en förutsättning att på ett sunt sätt ständigt forma och omforma sin livsprofil i förhållande till det omgivande samhället. I utformande av interventionsstrategier bör dialektiken i denna process tas i beaktande.
- Vi ser att när respondenternas verksamheter ändras, förändras även konsumtionsmönstret av droger och typen av droger. Respondenterna trappar ner på tidigare använda droger och har inga behov av att hitta nya droger för tillfället. Det verkar som tidigare socialpolitiska åtgärder för drogprevention i form av bostad, arbete och fritid fortfarande skulle kunna fungera, men då i en uppdaterad version som harmoniserar med det nya samhällets bärande principer.
- Vi ser hos respondenterna att användandet, funktionen och målsättningen av droger ändras hos dem över tid i en ständig process. Respondenterna kopplar inte sitt användande av droger till kriminell verksamhet utan istället mer till framgångsrika verksamhetsarenor, präglade av begreppspar som mervärde och egenvärde, samt det främre och bakre rummet. Dessutom med positiva verksamhetsåterspeglings. Det förefaller därför ändamålsenligt att utforma strategier i syfte att nå personerna i deras processer och verksamheter. Strategier som tar sin utgångspunkt i mångfalden av verksamhetsarenor, är målgruppsanpassade och involverar personer ur verksamheten.

⁸¹ Hela texten lyder ”NEJ! Kräftor kräva dessa drycker. Du måste avstå från kräftor om du inte röstar NEJ den 27 augusti”. Förbudsomröstningen 1922 var Sveriges första folkomröstning.

Referenslitteratur

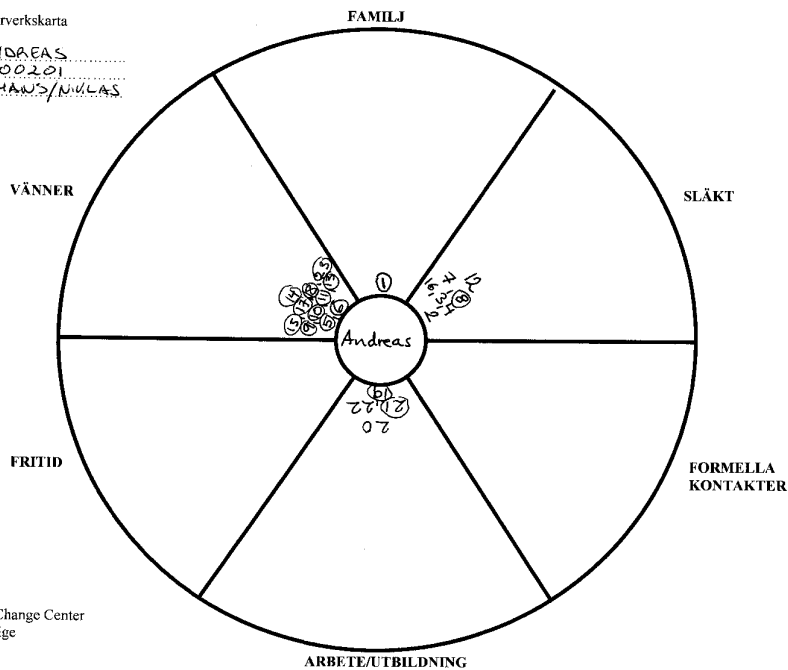
- Antonovsky, Aaron (1991), *Hälsans mysterium*. Stockholm. Natur och Kultur.
- Awatere Huata, Donna (1996), *My Journey*. New Zealand. Seaview Press.
- Beck, Ulrich (2000), *Risksamhället. På väg mot en annan modernitet*. Uddevalla. Daidalos.
- Berry, Carmen Renee (1990), *Hjälpa andra – stjälpa sig själv*. Stockholm. Natur och kultur
- Castells, Manuel (1999), *Nätverkssamhällets framväxt*. Uddevalla. Daidalos.
- Gardell, Jonas (1992), *En komikers uppväxt*. Stockholm. Nordstedts Förlag AB
- Goffman, E. (1995), *Jaget och maskerna*. Kristianstad. Rabén Prisma.
- Gilliam, Terry (1998), *Fear and Loathing in Las Vegas*. Universal City Studios, Inc.
- Hammerlin, Yngve och Larsen, Egil (1999), *Menneskesyn i teorier om mennesket*. Århus. Klim.
- Helmersson Bergmark, Karin (1999), *Drinking in the Swedish gay and lesbian community*. I Drug and Alcohol Dependence 56. s. 133-143
- Hult, Stefan & Waad, Tommy & Cederblad, Marianne & Hansson, Kjell (1996), *Salutogen miljöterapi i teori och praktik - en introduktion för blivande salutologer- Nr 7 1996*. Lunds Universitet. Institutionen för barn- och ungdomspsykiatri.
- Jonsson, Gustav & Kälvesten, Anna-Lisa (1964), *222 Stockholmpojkar. En socialpsykiatrisk undersökning av pojkar i skolåldern*. Stockholm. Almqvist & Wiksell
- Jönsson, Bodil (2000), *Tio tankar om tid*. Finland. Brombergs
- Knutagård, Hans (1997), *New media and the process of learning social skills*. I Youth Directorate (ed.), Youth in the information society. Strasbourg. Council of Europe Publishing.
- Knutagård, Hans (1999a), *We Have to Meet Young People where They Are – in New Social Contexts and Youth Cultures*. I Puuronen, Vesa (ed.) Youth in everyday life contexts, N:o 20. Joensuu. University of Joensuu.
- Knutagård, Hans (1999b), *Svenska kinesiska/vietnamesiska ungdomars framgångshistoria*. Rapport till Folkhälsoinstitutet, Stockholm. Malmö. SCC-Social Change Center
- Knutagård, Hans (2000), *Sexualiteten som metod ur ett verksamhetsteoretiskt perspektiv. Rapportserie 2000:1*. Malmö. RFSL Rådgivningen Skåne
- Lundqvist, Thomas (2000), *GHB – ett nytt inslag i ungdomens drogapotek*. <http://www.lund.se/droger/GHB.htm>
- Mathiesen, T. (1972), *Det ofullgångna*. Malmö; ALMA
- Merriam, S.B. (1994), *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund; Studentlitteratur
- Nordström, Kjell A & Ridderstråle, Jonas (1999), *Funky Business. Talang får kapitalet att Dansa*. Stockholm. BookHouse Publishing AB
- Nygren, Pär (1999), *Professionell omsorg for børn og familier – fra teori til værktøj*. Slangerup. Dansk psykologisk Forlag.
- Robson, C. (1997), *Real World Research. A Resource for Social Scientists and Practitioner-Researchers*. Oxford UK & Cambridge USA; Blackwell
- Simmel, G. (1981), *Hur är samhället möjligt?* Göteborg; Bokförlaget Korpen
- Starrin, B. och Renck, B. (1996), *Den kvalitativa intervjun*. I Svensson, P-G, & Starrin B. (red.), Kvalitativa studier i teori och praktik, Lund, Studentlitteratur
- Vygotsky, Lev S (1978), *Mind in Society, The Development of Higher Psychological Processes*. London. Harvard
- Vygotskij, Lev S (1998), *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Göteborg. Daidalos

Respondenternas nätverkskartor

Bilaga 1.

Andreas nätverkskarta.

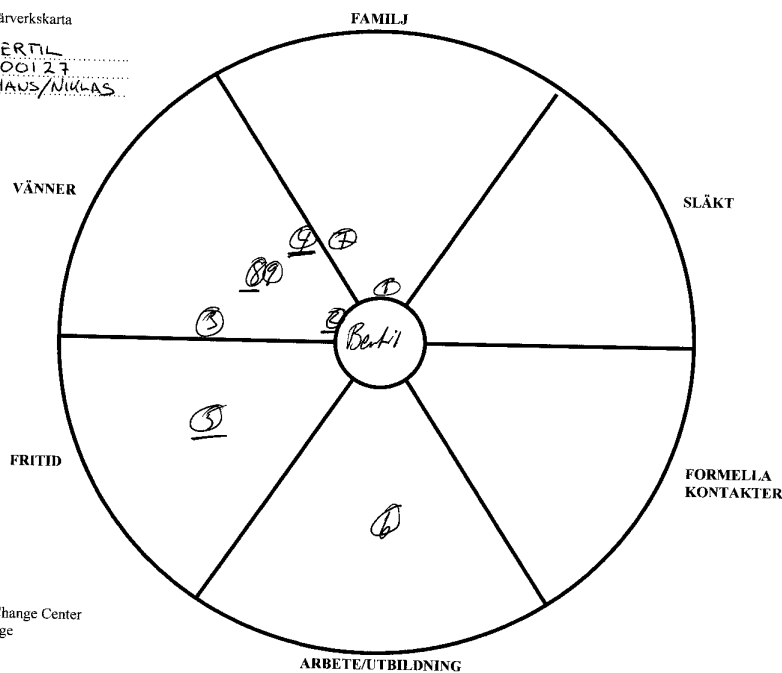
Sex-fälts nätverkskarta
Namn: ANDREAS
Datum: 000201
Gjord av: HAUS/NILAS

Kännetecknande för Andreas nätverk är ett nära förhållande till flickvännen, vänner och arbetskollegor. Samtliga dessa står även nära varandra och bildar på så sätt ett omslutande nätverket. Alla vänner känner till att han brukat droger.

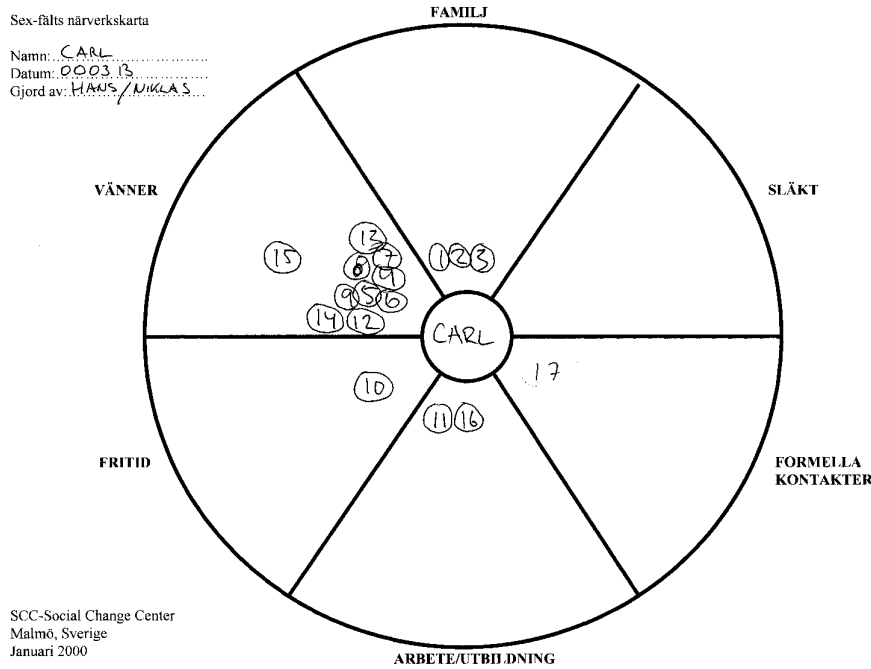
Bertils nätverkskarta.

Sex-fälts nätverkskarta
Namn: BERTIL
Datum: 000127
Gjord av: HAUS/NILAS

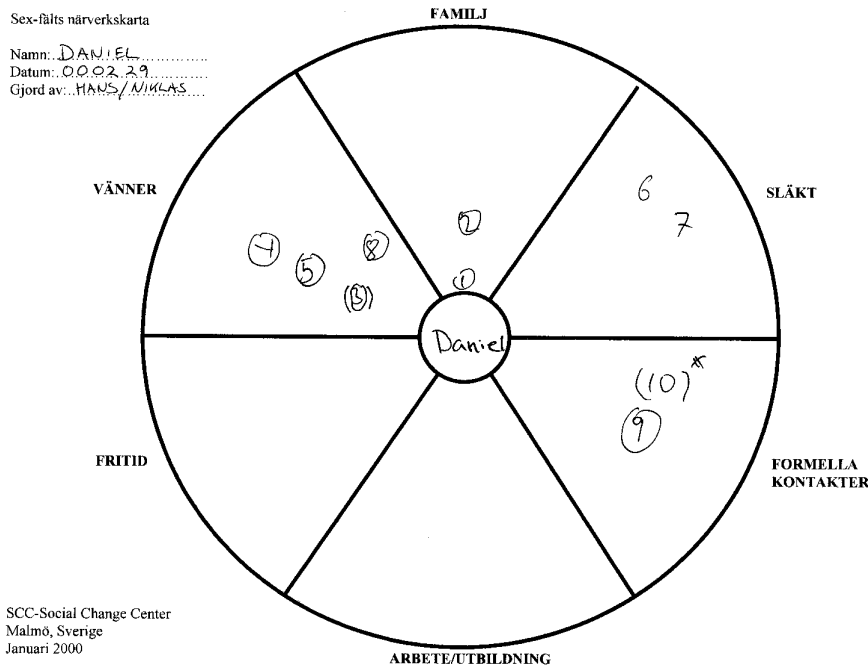
Bertils nätverk kännetecknas av två nära relationer samt avstånd till de andra och för det mesta även mellan personerna. Samtliga vet om att han brukat droger.

Carls nätverkskarta.

Carl har ett avstånd till samtliga sina nära relationer i sin nätverkskarta. De flesta relationerna har dessutom relationer med varandra, ett tätt nätverk. Alla vet om att han brukat droger utom den formella negativa relationen, en person som är viktig därför att Carl hatar honom.

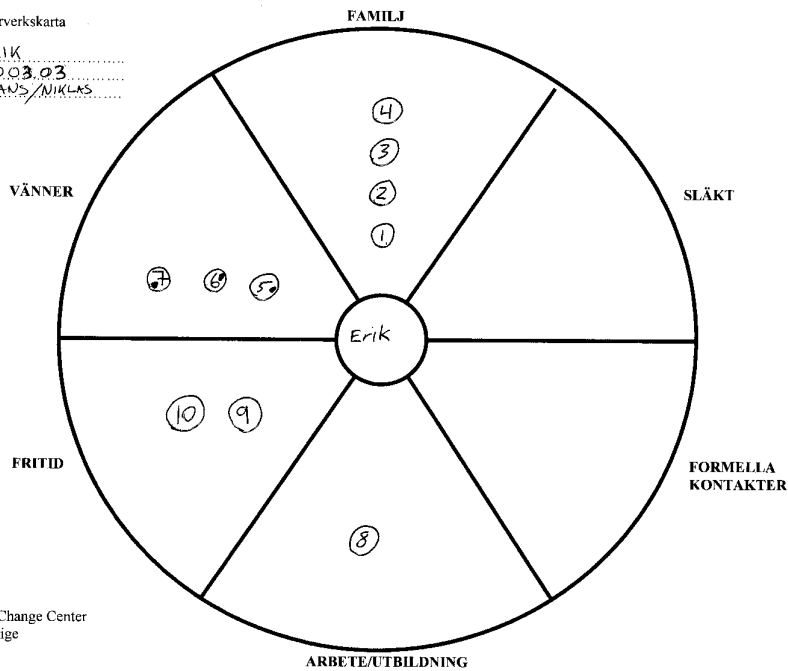
Daniels nätverkskarta.

Daniel visar i sin nätverkskarta på ett litet nätverk med perifera vänner och dessutom mellanrum mellan dessa. Alla utom släkten vet om att han brukat droger. Daniel nämner även den medicin han tar som en viktig formell relation, lika viktig som psykologkontakten.

Eriks nätverkskarta.

Sex-fälts nätverkskarta
 Namn: ERIK
 Datum: 000303
 Gjord av: HANS/NIKLAS

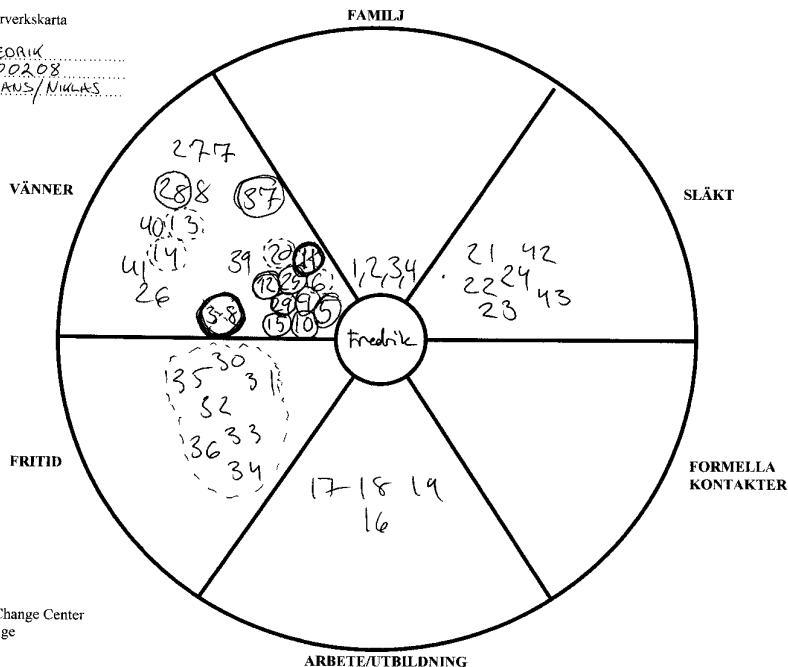

SCC-Social Change Center
 Malmö, Sverige
 Januari 2000

Erik har i sin nätverkskarta ett avstånd till flickvännen och tunt mellan vännerna. Samtliga vet att han brukat droger, men enbart vännerna vet i vilken omfattning.

Fredriks nätverkskarta.

Sex-fälts nätverkskarta
 Namn: FREDRIK
 Datum: 000208
 Gjord av: HANS/NIKLAS

SCC-Social Change Center
 Malmö, Sverige
 Januari 2000

Fredriks nätverkskarta visar på många relationer, 41 stycken närmare bestämt, varav flera tätt in på sig. Ett nätverk som ger bilden av ett hållbart skyddsnet. Hälften av hans vänner vet att han brukar droger.